

İKTİSADİ TEORİDE HİZMET KAVRAMI SORUNLARI

Uluslararası iktisat politikası: Hükümetlerin ticaret ve üretim faktörleri akışlarının hacmine, yönüne ve kapsamına yönelik müdahalelerini içermektedir.

İktisat politikası, iç ekonomik denge ve dış ekonomik dengeyi aynı anda sağlamayı amaçlamaktadır.

İç ekonomik denge, ekonominin tam istihdam düzeyine ulaştırılması ve enflasyonun kabul edilebilir bir düzeyde tutulması ile sağlanmaktadır.

Dış ekonomik dengeye ise ödemeler bilançosu dengesinin sağlanması, diğer bir ifadeyle ülkeye giren döviz tutarı ile ülkeden çıkan döviz tutarının eşitlenmesi ile ulaşılmaktadır.

İç ekonomik denge ile dış ekonomik dengenin aynı anda sağlanması ile **genel ekonomik dengeye** ulaşılmaktadır.

***İç ekonomik denge ve dış ekonomik dengeyi aynı anda sağlayarak genel ekonomik dengeyi sağlamayı amaçlayan bir hükümetin yerli üreticiyi korumak amacıyla uyguladığı ithalat tarifesi ilgili malın yurt içi üretimini ve istihdamı arttırırken, tüketicilerin ilgili malı daha yüksek fiyatla satın almalarına neden olacaktır. Hükümetler dış ekonomik dengeyi sağlamak üzere harcama kaydırıcı politikalara başvurabilmektedir.

Harcama kaydırıcı politikalar.

- İthalat tarifeleri,
- İthalat kotaları,
- Döviz kontrolleri,
- Devalüasyon,
- Revalüasyon,
- İthalat veya ihracat sübvansiyonları ya da vergileri

Harcama kaydırıcı politikalar içindeki Uluslararası ticaret politikası araçları

- 1-ithalat tarifeleri,
- 2-ithalat kotaları,
- 3-ithalat veya ihracat sübvansiyonları
- 4- ithalat veya ihracat vergileri

Serbest Dış Ticaret politikası Tezleri

- 1-Ekonomik Etkinlik Artışı (**a**-Üretim Sapma Maliyeti **b**- Tüketim Sapma Maliyeti)
- 2-Dinamik kazançlarda artış
- 3-Rant arayışının sona ermesi

Üretim sapma maliyeti: Üretim faktörlerinin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunan malların üretiminden karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunmayan malların üretimine aktarılmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Tüketim sapma maliyeti: Tüketicilerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunmayan malları dünya fiyatından daha yüksek iç fiyattan satın almak durumunda kalmalarından kaynaklanan maliyettir.

**Ülke refahı için en iyi politika uzmanlaşmaya dayanan serbest dış ticarettir. Hükümetler serbest dış ticaret politikasını ekonomik etkinliği arttırdığı, dinamik kazançlar yarattığı ve rant arayışını sona erdirdiği için benimsemektedir.

Otarşi: Uluslararası ticaretin olmadığı, kendi kendine yeten bir ekonomiyi tanımlamaktadır. Serbest dış ticaret politikasının yarattığı dinamik kazançlardan biri, **ölçek ekonomileri**, diğeri **artan rekabettir**.

***Serbest dış ticaret politikasının geçerli olduğu bir ekonomide ekonomik etkinliğe Karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı mallar üretilerek ulaşılır.

Ölçek ekonomileri: Üretim hacminin genişlemesi nedeniyle ortalama üretim maliyetlerinin düşmesinden kaynaklanan ölçek ekonomileri, içsel ölçek ekonomileri ve dışsal ölçek ekonomileri olarak ikiye ayrılmaktadır. **İçsel ölçek ekonomileri**, firmanın kendisinden kaynaklanan maliyet tasarruflarıdır. **Dışsal ölçek ekonomileri** ise firmanın mensubu olduğu endüstriden kaynaklanan maliyet tasarruflarıdır. Endüstride üretim ölçeğinin artması firmalara maliyet tasarrufu sağlıyorsa, firmaların dışsal ölçek ekonomilerinden yararlandığı kabul edilmektedir.

Korumacı Dış Ticaret Politikası

Adam Smith'den günümüze, serbest dış ticaret politikasının gerçek hayatta serbest dış ticaret politikası sadece Hong Kong'ta uygulanmaktadır.(ÇİN) tek örnek

Hükümetleri korumacı dış ticaret politikası uygulamaya iten nedenler

- 1- Dış Ticaret dengesinin iyileştirilmesi
- 2- Dış ticaret hadlerinin iyileştirilmesi
- 3- Piyasa Başarısızlıklarına Müdahale-Dışsalılık
- 4- İşsizliğin azalması
- 5- Korunan Endüstride İstihdamın Artırılması
- 6- Hazineye gelir sağlanması
- 7- Dampinge karşı koruma
- 8- Dış Sübvansiyona karşı koruma
- 9- Bebek Endüstri Tezi

10- Stratejik Ticaret Politikası

Dış ticaret dengesi: Ülkenin mal ihracatı ile ithalatı arasındaki farktır. Dış ticaret dengesi ödemeler dengesinin (bilançosunun) Cari işlemler Hesabı içinde yer alır.

Hükûmetlerin korumacı dış ticaret politikası uygulamalarının nedenlerinden biri, korumacı araçların ülkenin **dış ticaret dengesini** iyileştirmesidir. Korumacı araçlara başvurulduğunda ithalat azalır ve böylece dış ticaret dengesi iyileşir. **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)**, ödemeler bilançosu açığı sorunu ile karşı karşıya kalan bir ülkenin, **geçici olarak** dış ticaretini kısıtlamasına olanak tanımaktadır.

Ancak dış ticaret dengesinin iyileştirilmesi amacıyla başvuru korumacı uygulamalar karşısında ilgili ülkeye gerçekleştirdikleri ihracat miktarı sınırlanan ülkelerin misilleme yapması hâlinde ortaya ticaret savaşları olarak nitelendirilebilecek bir durum çıkmakta ve bu durumdan korumacılık uygulayan ülkelerin tümü zarar görmektedir. Çünkü sonuçta dünya ticaret hacmi daralmakta ve dünya refahı azalmaktadır

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ): Uluslararası ticaretin serbestleşmesini amaçlayan ve bu amaç doğrultusunda düzenlemeler yapan uluslararası kuruluştur.

Büyük ülke: Dünya ticaret hacminde büyük paya sahip olan ülkedir. Bu nedenle büyük ülke herhangi bir malın ithalatını sınırladığında ilgili ülke söz konusu malın en büyük ithalatçısı olduğu için malın dünya talebi azalmakta ve fiyatı düşmektedir

Optimum tarife oranı: Dış ticaret haddi etkisinin ticaret hacmi etkisinden fazla gerçekleşmesini sağlayan ve böylece tarife uygulayan ülkenin refahını arttıran tarife oranıdır.

Piyasa Başarısızlıklarının Temel Nedenleri.

- 1- Dışsalıklar,
- 2- Kamu malları,
- 3-Eksik bilgi,
- 4- Aksak rekabet
- 5- Gelir dağılımında adaletsizlikler.
- 6- ***Piyasa başarısızlıklarının telafisi için devlet (hükûmet) müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Dışsalıklar: Bir karar biriminin (firma veya tüketici) bir başka karar birimine sağladığı fiyatlandırılmayan fayda veya yüklediği fiyatlandırılmayan maliyettir.

Üretimde olumlu dışsalık durumunda; $MSC < MPC$

Üretimde olumsuz dışsalık durumunda; $MSC > MPC$

Damping: Firmanın ürettiği malı ihraç ettiği pazarda, iç pazarda sattığı fiyattan daha düşük fiyata satmasıdır. Damping bir fiyat farklılaştırmasıdır.

Damping: iki koşulun varlığına bağlıdır: Bu koşullardan ilki, **aksak rekabet piyasasının varlığıdır**. Bilindiği gibi, aksak rekabet piyasasında firmalar fiyat kabullenici değil, fiyat belirleyicidir. **ikinci koşul ise piyasaların bölünmüş olmasıdır**. Bölünmüş piyasalarda yerli tüketiciler ihraç mallarına kolayca erişemezler.

Anti-damping vergisi: Malın ihraç fiyatı ile iç fiyatı arasındaki farka karşılık gelmektedir.

DTÖ verilerine göre, 1995-2011 yılları arasında DTÖ'ye toplam 2601 adet anti-damping vergisi uygulaması bildirilmiştir. ilgili dönemde toplam anti-damping vergisi uygulamalarının yaklaşık dörtte biri Çin'in ihraç ürünlerine uygulanmıştır. Çin'i, Kore, Tayvan, ABD ve Japonya izlemiştir.

Telafi edici vergi: Üretim sürecinde sübvansiyon edilmiş olan mala, sübvansiyon değerinde ithalat tarifesi uygulamasıdır.

DTÖ verilerine göre, 1995-2011 yılları arasında DTÖ'ye toplam 164 adet telafi edici vergi uygulaması bildirilmiştir. ilgili dönemde, ihraç ürünlerine en çok telafi edici vergi uygulanmış olan ülke, anti-damping vergisi uygulamasında olduğu gibi, **Çin'dir**. Çin'in en yakın takipçileri ise **Hindistan** ve **Avrupa Birliği (AB)** ülkeleridir.

Bebek endüstri tezi, 18 yüzyılın sonlarına doğru A. Hamilton ve F. List tarafından geliştirilmiş, 20 yüzyılda özellikle Latin Amerika ülkeleri tarafından benimsenmiştir. Tez, mevcut durumda ithalata dayalı bir endüstrinin uzun dönemde karşılaştırmalı üstünlük elde edeceği varsayımına dayanmaktadır.

Bebek Endüstri Tezi ile Stratejik Ticaret Politikası Arasındaki Farklar

Bebek endüstri tezinin gelişmekte olan ülkeler için stratejik ticaret politikasının ise gelişmiş ülkeler için geçerli olmasıdır. Bebek endüstri tezi ile stratejik ticaret politikası arasındaki diğer bir farklılık ise stratejik ticaret politikasının daha çok büyük riskler taşıyan ileri teknoloji endüstrilerinin teşviki için benimsenmesi gerektiridir.

***Japonya'nın 1970'lerde ve 1980'lerde **yarı-iletkenler endüstrisine verdiği destekler**, stratejik ticaret politikası uygulamasına verilebilecek en tipik örnektir. 1980'li yılların ortalarında Japonya, yarı-iletkenler pazarının kontrolünü ABD'nin elinden almıştır. Stratejik ticaret politikası uygulamasına, Fransa'nın 1970'lerde **Concorde** ve **Airbus uçaklarının** geliştirilmesi için verdiği destekler de örnek olarak verilebilir

Uluslararası ticaret politikası araçları: Korumacı dış ticaret politikası araçlarıdır.

Başlıca Uluslararası Ticaret Politikası Araçları Veya Diğer Bir İfadeyle Korumacı Dış Ticaret Politikası Araçları

-İthalat tarifeleri

-Tarife dışı kısıtlamalardır.

-4-

Başlıca tarife dışı kısıtlamalar

-İthalat kotaları,

-İhracat sübvansiyonları,

-Gönüllü ihracat kısıtlamaları,

-Kamu alımlarına ilişkin düzenlemeler,

-Yerli katkı zorunluluğu,

-Ürün standartları,

-Anti dumping ve telafi edici vergi uygulamaları,

-Emek standartlarıdır.

İhracat sübvansiyonu, ihracat yapan firmaya hükümet tarafından yapılan doğrudan ödeme veya verilen destektir

Stratejik ticaret politikası

a. Korumacı dış ticaret politikası tezlerinden biridir.

b. Gelişmiş ülkelerin benimsediği bir tezdır.

c. Politika, ülkenin uzun dönemde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacağını varsayar.

d. Politika, ülkenin uzun dönemde rekabet gücünün artacağını varsayar.

Ekonomik etkinsizlik iki nedenle ortaya çıkmaktadır. **İlki** iş neden, üretim faktörlerinin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunan malların üretiminden karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunmayan malların üretime aktarılmasıyla ortaya çıkan üretim sapma maliyetidir. **ikinci neden** ise tüketicilerin ilgili malları dünya fiyatından daha yüksek iç fiyattan satın almak durumunda kalmalarından kaynaklanan tüketim sapma maliyetidir.

Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

Gönüllü ihracat kısıtlamaları (VERs) ithalatçı ülkenin ihracatçı ülkeyi ihracat miktarını sınırlamak için ikna etmesiyle uygulanan bir tarife dışı kısıtlamadır. Gönüllü ihracat kısıtlamaları, genellikle gelişmiş ülkelerin tercih ettiği bir tarife dışı kısıtlamadır. 1960'lardan itibaren başta ABD olmak üzere çoğu gelişmiş ülke, özellikle çelik ve otomobil endüstrilerine gönüllü ihracat kısıtlaması uygulamıştır. ihracatlarını gönüllü olarak kısıtlamaları istenmiş ülkelerin başında ise Japonya ve Kore gelmektedir. Günümüzde gönüllü ihracat kısıtlaması uygulamaları, DTÖ kurallarıyla düzenlenmiştir.

Gönüllü ihracat kısıtlamasının ekonomik etkileri bazı yönleriyle ithalat kotalarının etkilerine benzese de aralarında önemli farklar bulunmaktadır. Her iki tarife dışı kısıtlamada da ithalat miktarı sınırlandırılmaktadır. Ancak söz konusu kısıtlama ithalat kotasında ithalatçı ülke tarafından ithalat lisansları aracılığıyla yapılırken gönüllü ihracat kısıtlamasında bu kısıtlama bizzat ihracatçı ülke tarafından ihracat lisansları aracılığıyla yapılmaktadır.

Dış kaynak kullanımı (outsourcing): Yerli üreticilerin girdileri üretici ülke dışından sağlamalarıdır.

Üretimi paylaşma: Üretimin bir kısmının ülke dışında gerçekleştirilmesidir.

Telafi Edici vergi ithal mala uygulanmaktadır. Telafi edici vergi uygulamaları da **DTÖ kuralları ile düzenlenmiştir.

**Temelde ülkelerin tercih edebileceği iki uluslararası ticaret politikası mevcuttur. Bunlar, serbest dış ticaret politikası ve korumacı dış ticaret politikasıdır.

Serbest dış ticaret politikasının yarattığı dinamik kazançlardan biri **İleri teknoloji kullanımıdır

**İthalat tarifesinin bir ülkenin dış ticaret haddini iyileştirmesi Büyük ülke olma koşuluna bağlıdır.

**Uluslararası emek standartlarının etkinliği Standartların büyük ülkeler tarafından uygulanmasına bağlıdır.

-5-

2. KONU

Gümrük Tarifeleri ve Tarife Dışı Kısıtlamalar

GATT/WTO: II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ticareti serbestleştirmek amacıyla imzalanmış olan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması'dır. GATT, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü(World Trade Organization- WTO)'nün kurulmasıyla birlikte Örgüt bünyesindeki temel anlaşmalardan bir hâlini almıştır.

Gümrük tarifeleri, geniş anlamda dış ekonomi politikasının, dar anlamda ise dış ticaret politikasının en çok kullanılan araçlarından biridir. Gümrük tarifi iki temel kavrama dayanır. Bunlar; vergi ve tarifiedir.

Gümrük vergileri dış ticaret yapan iki veya daha fazla ülke arasında mal ve hizmetlerin ülkeye girişlerinde alınan vergi ve harçlardır.

Gümrük tarifesı ise dış ticarete konu olan mal ve hizmetlere uygulanan vergileri belirleyen listelerdir. Gümrük vergileri, gümrük yükümlülüğünün doğduğu tarihte yürürlükte olan gümrük tarifesine göre hesaplanır. Uygulamada başlıca üç tür tarife sistemi vardır. Bunlar,

Tek kolonlu (single-column)

Çift kolonlu (double-column)

Üç kolonlu (triple-column) tarife sistemleridir.

Otonom tarife Gümrük vergileri yasa ile konuyorsa böyle tarifelere denir.

Sözleşmeli tarife Eğer vergiler uluslararası anlaşmalar ve karşılıklı görüşmeler sonucunda belirleniyorsa bu tip tariflere (conventional tariff) denir.. Gümrük vergileri uluslararası anlaşmalarla belirlenince, bunların artık tek taraflı kararlarla değiştirilmesi mümkün değildir.

==**Tek kolonlu tarife sistemleri** otonom nitelik taşır ve ayırımcı (discriminatory) özelliği yoktur. Bu sistemde, her mala ülke orijinine bakılmaksızın bir tek vergi uygulanır ve yasal düzenleme yapılmadan karşılıklı görüşmelerle değiştirilemez. Bu tip tarife sistemleri, sadece gelir veya koruma amacı güden ülkeler için yararlıdır.

==**Çift kolonlu tarife sistemlerinde** her mal için iki vergi vardır. Eğer her iki vergi de yasa ile konmuş ise burada maksimum-minimum formlu bir otonom tarife sistemi söz konusudur. Eğer sadece yüksek vergiler yasa ile belirlenmiş, buna karşılık düşük olanı uluslararası anlaşmalarla ödün olarak verilmiş ise bu durumda kısmen otonom ve kısmen de sözleşmeli tarife sisteminden söz edilir. **Buna genel ve sözleşmeli form adı verilir.**

WTO üyesi devletlerin tarife cetvelleri iki kolonludur ve genel ve sözleşmeli form şeklindedir. Tarifelerden yüksek olanı otonom karakterdedir ve üye olmayanlara uygulanır.

Diğeri ise üye ülkelere karşı uygulanan **ödünlü tarifelerdir. Genel tarifeye göre bu özel tarifenin oranlarındaki düşüklük ticaret anlaşmaları için bir pazarlık marjı sağlar.

==**Üç kolonlu tarife sistemlerinde** üç ayrı vergi oranı vardır. Sistem çift kolonlu tarife sistemine daha düşük oranlı bir verginin eklenmesiyle oluşur. Bu, tercihli sistem (preferential system) olarak da anılır ve sistemin birçok üyesi arasındaki ticareti teşvik etmek için düzenlenir. İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth) bu sistemi uygular. Ayrıca, WTO üyesi olan Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) kaynaklı mallara uyguladığı tarifeler de bu gruba girer.

İhracat vergisi çok yüksek olursa, verginin gelir sağlama etkisi tamamen ortadan kalkabilir. Çünkü vergi yüzünden artan hammadde fiyatları diğer ülkelerde teknolojik gelişmelere yol açar ve yeni sentetik maddelerin üretilmesine sebep olur. Bunun klasik örneği fiili'dir. Bu ülkenin doğal nitrat ihracatını 1919 yılında aşırı vergilendirmesi, diğer ülkelerin sentetik ikame maddeleri üretmelerine yol açmıştır. Böylece fiili, doğal nitrat pazarlarını kaybederek büyük bir gelir kaybına uğramıştı.

Dış ticarete konulan gümrük vergilerinin başlıca **iki amacı vardır**. Bunlar, *devlet hazinesine gelir sağlamak ve yerli sanayi dış rekabete karşı korumaktır*.

CIF (Cost, Insurance, Freight) fiyat: Malın alıcı ülkenin limanına ulaştığı andaki fiyatıdır. Mal bedeli, sigorta ve navlunu kapsar. CIF fiyat uygulamasında malın taşıma ve sigorta giderlerini satıcı (ihracatçı) ülke üstlenmektedir. Bu fiyatta, taşıma sırasında malların kayıp ve hasar riskine karşı deniz sigortası sağlama yükümlülüğü de vardır. CIF terimi, malların ihrac işlemlerinin satıcı tarafından yapılmasını öngörür.

FOB (Free on board) : Malın satıcının limanında gemiye yüklendiği andaki fiyattır. FOB fiyat uygulamasında malın taşıma ve sigorta giderlerini alıcı (ithalatçı) ülke üstlenmektedir

GÜMRÜK VERGİLERİ

Gümrük vergileri **advalorem** ve **spesifik** olmak üzere ikiye ayrılır. Ayrıca bunların birleşiminden oluşan **karma** (compound) **vergiler** de vardır. Advalorem vergiler ithal edilen malın değeri üzerinden yüzde olarak alınır. Spesifik vergiler ise ithâl edilen malın fiziki birimleri başına sabit miktarlarda tahsil edilir.

**Spesifik vergiler, bir malın düşük kalitelerini yüksek kalitelilerine oranla daha fazla vergilendirdiği için sakıncalıdır.

Karma gümrük vergileri daha çok hammaddesi vergilendirilmiş mamul mallara uygulanır. Spesifik vergi burada **telafi edici vergi** (compensatory duty) niteliğindedir...

Ülkeler, üç sebeple advalorem vergiyi tercih etmektedirler.

- 1-Öncelikle, değer esasına göre belirlenen advalorem vergi, adet ya da ağırlık esasına dayalı olarak belirlenen spesifik vergiye göre toplanabilecek gelirin tahmin edilmesini kolaylaştırır.
- 2-ikinci olarak advalorem vergi, etkisi bakımından ucuz ürünlerde daha düşük, pahalı ürünlerde daha yüksek olması sebebiyle spesifik vergiye göre adaletle daha uygundur.
- 3-Üçüncü olarak uluslararası müzakerelerde tarife oranlarının karşılaştırılması, gümrüklerin advalorem olarak uygulamaları hâlinde daha kolay olabilmektedir.

Gümrük Tarifelerinin Ülke Ekonomisi Üzerinde Dört Önemli Etkisi

1---Ekonomide atıl kaynak yoksa ithal ikamesini gerçekleştirmek için gerekli olan kaynaklar, marjinal verimi daha yüksek olan diğer sektörlerden çekilir. Bunun sonucunda marjinal verimi daha düşük olan sektörde üretim yapılır ve ekonomide reel bir kayıp söz konusu olur. Buna **gümrük tarifelerinin koruma etkisi (Üretim Etkisi)** denir. Diğer bir ifadeyle Tam

çalışma varsayımı geçerli iken ithal ikamesi politikasını gerçekleştirmek için marjinal verimliliği yüksek olan sektörden kaynakların çekilmesi sonucu ekonomide oluşan reel kayıptır.

2---Gümrük vergileri fiyatları yükselterek tüketimin kısılmasına yol açar. Tüketimde meydana gelen azalma, ithal malının talep esnekliğinin büyüklüğüne bağlıdır. Esneklik birden büyük ise vergi sebebiyle artan fiyatlar tüketimi daha fazla kısar. Tüketici eskisine oranla daha az mal tüketeceği için refahında bir azalma meydana gelir. Buna **tüketim etkisi** denir.

3---Gümrük tarifeleri devlete önemli gelir sağlar. Bu gelir, gümrük tarifesi ile ithal edilen ürün miktarının çarpımıyla bulunur. Buna **gelir etkisi** denir.

4---Gümrük vergileri ekonomide gelirin yeniden dağılımına yol açar. Bu ise **yeniden dağıtım etkisidir**.

OPTİMUM TARİFE

Optimum (en uygun) tarife, ticaret hacmindeki daralmanın olumsuz etkilerine karşılık, ticaret hadlerindeki iyileşmeden doğan net refah artışlarını maksimum yapan gümrük tarifesidir. Diğer bir ifadeyle Büyük ülkede toplumsal refahı maksimize eden tarife düzeyidir. Gümrük tarifesi **büyük ülke** refahı açısından iki farklı etki yaratır. Bunlar ticaret hadlerindeki iyileşme (olumlu etki) ve ticaret hacmindeki daralmadır (olumsuz etki).

Tarifenin optimum özelliğine sahip olması için diğer ülkelerin karşılık vermemesi, yani misilleme yapmaması gerekir.

Büyük Ülke: Dünya ticaret hacminde büyük bir paya sahip olan ülkedir. Bu nedenle, ticarete konu olan malların dünya fiyatlarını etkileme gücüne sahiptir.

Koruma: Dünya fiyatlarının üstünde üretim yapan yerli üreticileri ithal mallarının rekabetinden sakınmak için ithal mallarının iç fiyatlarını bir tarife ile yükseltmektir.

Yüzyılımızda gelişmiş sanayi ülkelerinde **en düşük nominal tarifeler hammaddelere** uygulanmaktadır. **En yüksek ise sanayi ürünlerine** uygulanan tarifelerdir

Etkin koruma oranı; Aynı döviz kuru ile nominal gümrük tarifesi sebebiyle bir malın katma değerindeki tarifelerin olmadığı duruma göre ortaya çıkan yüzde artıştır.

****Gelişme yolunda olan ülkelerde, gümrük tarifelerinin koruyuculuğunda kurulan bir sanayi dalının Mill-Bastable Testi'**den başarı ile geçmesi zorunludur. **Mill Testi'**ne göre bu ülkelerde gümrük tarifesinin korunmasında kurulan sanayi dalı, teknik bilgi ve deneyim bakımından hızlı bir gelişim içinde bulunmalı ve gelişmiş ülkeler ile aralarında bulunan tarihsel engeli en kısa sürede kapatmalıdır. J. S. Mill koruyucu gümrükleri, serbest dış ticaretin bir istisnası olarak görmüştür.

Bastable, genç sanayiler argümanını serbest dış ticaretin bir istisnası olarak görmemiştir. Çünkü genç sanayilerin korunması için alınan önlemlerin yol açtığı zararlar, sağladıkları yararlardan fazla olmuştur.

TARİFE DIŞI KISITLAMALAR

Dış ticaretin hızla büyüdüğü ve karmaşılaştığı 20'nci yüzyılın ilk yarısında tarife dışı kısıtlamalar önemli bir dış ekonomi politikası aracı hâline gelmiştir. GATT çerçevesinde gerçekleştirilen çok taraflı ticaret görüşmeleri sonucunda çeşitli tarihlerde gümrük tarifelerinde önemli indirimler sağlanmıştır.

Tarife dışı kısıtlamaların gümrük vergilerinin yerini almaları ve korumacılık açısından tercih edilmeleri iki sebebe dayanır.

-**Bunlardan ilki**, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra GATT'ın yürürlüğe girmesiyle birlikte o tarihe kadar temel koruma aracı olan gümrük vergilerinin eski önemlerini kaybetmeleridir.

- **İkinci olarak** gümrük tarifelerine ilişkin kararlar yurt içinde ve uluslararası seviyede zor alınır. Çoğu ülkede tarife artırımını için parlamentoların onayı gereklidir.

Günümüzde **gümrük tarifeleri** ve **kotalar** dışında çok sayıda ticareti kısıtlayan engeller vardır. Bu kısıtlamaları başlıca ithal yönlü ve ihracat yönlü olmak üzere iki temel gruba ayırmak mümkündür. **İthal yönlü tarife dışı kısıtlamalar**, ithal mallarının yurt içi fiyatlarını yükselterek ithal ikamesi malları üreten sanayicileri korur.

İhracat yönlü tarife dışı kısıtlamalar, suni olarak dış satışları arttırmak için ihracata yapılan yardımlar ile ihracatın kısıtlanması için alınan önlemleri kapsar

Gümrük tarifeleri: Günümüzde dış ticarete müdahale aracı olarak çok daha az kullanılan ve fazla etkin olmayan bir araç durumuna gelmiştir. Buna karşılık tarife dışı kısıtlamalar, gerek gelişmiş ve gerekse gelişme yolunda olan ülkeler açısından önem kazanmaya başlamıştır.

TARİFE DIŞI KISITLAMALAR: Tarife dışı kısıtlamalar, miktar kısıtlamaları ve diğer tarife dışı kısıtlamalar olarak iki temel gruba ayrılır.

a) Miktar kısıtlamaları, (kotalar) tarife dışı kısıtlamalar içinde en önemli olanıdır. Kota, gümrük tarifesinden farklı olarak, ithalat miktar veya değeri üzerinde mutlak bir sınırlama getirir.

b) Diğer tarife dışı kısıtlamalar, uluslararası ticarete konu olan mallar, hizmetler veya kaynakların potansiyel dünya reel gelirini arttıracak şekilde tahsisine engel olan kamu veya özel kesim tarafından dış ticarete getirilen bütün kısıtlayıcı önlemleri kapsar.

Kota, gümrük tarifesiinden farklı olarak, ithalat miktar veya değeri üzerinde mutlak bir sınırlama getirir. Kota bir çeşit tarifedir. Aralarındaki tek fark, kotanın maliyetleri dikkate almaksızın otomatik bir koruma sağlamasıdır. Gümrük tarifeleri, ithal malının fiyatlarını arttırarak bu malların ithalatını dolaylı yoldan etkilerken, ülkeye girecek mal miktarını doğrudan sınırlandırır. **Kota uygulamasının sebebi, ülkenin dış ticaretinde meydana gelen açığı gidermek amacıyla ithalata ayırt edici bir kontrol sistemi getirmektir. Kotalar, çeşitli şekillerde uygulanır. Türkiye, 2009 yılında 1.000 adet otomobil ithal etmeye karar vermiş ise bu ithal kotasıdır. Aynı şekilde Türkiye ülke ihtiyaçlarını düşünerek 100.000 ton krom cevheri ihraç etmeyi planlıyor ise bu ihraç kotasıdır.

****Kotalar, dünyada ilk defa 1929-1930'larda uygulamaya konulmuştur.** Tarifelerin daha eski tarihlere kadar gitmesinin sebebi, hükümetlerin tarifeler ile kolay gelir elde etmek istemeleridir.

1930 yılında dünyada ilk defa kota uygulayan ülke olan **Fransa**, arzi esnek olmayan buğday fiyatını kota ile yükselterek buğday üreticisini korumak istemiştir. Bu tarihte **Avustralya**, buğday ürünü fazlasını Avrupa'ya satmak ve buğday stoklarını elden çıkarmak, buna karşılık **Fransa** kendi buğday üreticisini korumak amacındadır.

Global veya ayırım yapmayan ithal kotalar: Tarifelere çok benzemektedir. Çünkü bir ülke belli bir malın arz ve talep eğrilerinin şekli konusunda bilgi sahibi ise ve bu eğriler esnek değilse, tarife ve kota arasında çok az fark vardır. Kota sonucu tüketim ve yeniden dağıtım etkileri tarifelerde olduğu gibi olur. Fark sadece gelir etkisinde görülür.

Sözleşmeli Tarife : Uluslararası anlaşmalar ve karşılıklı görüşmeler sonucunda belirlenen tarifedir.

DTÖ Üyesi Devletlerin Tarife Cetvellerinin Özellikleri

- a. iki kolonludur
- b. Genel ve sözleşmeli formdur
- c. Tarifelerden yüksek olanı otonom karakterdedir
- d. Üye olmayan devletlere yüksek tarifeler uygulanır

Ticaretin Vergilendirilmesinin Nedenleri

- a. Hazineye gelir kaynağı sağlaması
- b. Politika aracı olarak kullanılabilmesi
- c. Yerli sermayeyi koruması
- d. Dış ticaret dengesini etkilemesi

****Ürün kalitesi ile vergilendirmenin ters orantılı olması spesifik vergilerin sakıncalarından biridir.**

****Gümrük vergileri fiyatları yükselterek tüketimin kısılmasına yol açar. Tüketimde meydana gelen azalmanın nedeni İthal malların talep esnekliğidir.**

Günümüzde Tarife Dışı Kısıtlamaların Gümrük Vergilerinin Yerini Almasının Nedenleri

- a. GATT'ın yerini DTÖ'nün alması
- b. Gümrük tarifelerinin uluslararası düzeyde belirlenmesi
- c. Çoğu ülkede tarife artırımını için parlamento onayı gerekmesi
- d. Gümrük vergilerini gizli bir şekilde arttırmanın mümkün olmaması

Miktar Kısıtlamaları Diğer Bir Devisle Kotaların Özellikleri

- a. Kota, gümrük tarifesiinden farklı olarak, ithalat miktar veya değeri üzerinde mutlak bir sınırlama getirir
- b. Kota bir çeşit tarifedir
- c. Kota maliyetleri dikkate almaksızın otomatik koruma sağlar
- d. Gümrük tarifeleri, ithal malının fiyatlarını arttırarak bu malların ithalatını dolaylı yoldan etkilerken, kotalar ülkeye girecek mal miktarını doğrudan sınırlandırır

Görünmeyen Engeller : Dış ticarete uygulanan, ithal hacmini doğrudan etkileyen bütün iradi ve teknik düzenlemelerdir.

3. KONU

ULUSLARARASI TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine ilişkin girişimler II. Dünya Savaşı sonrasına dayanmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ekonominin serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre yeniden yapılandırılması düşüncesiyle 1944 yılında kırk dört ülkenin katılımıyla bir konferans gerçekleştirilmiştir. Bretton Woods Konferansı olarak anılan konferansta IMF ve **Dünya Bankası**nın yanı sıra uluslararası ticarete ilişkin küresel düzenlemeleri hayata geçirecek bir kuruluş olarak ITO (Uluslar arası Ticaret Örgütü)'nun kurulmasına karar verilmiştir. 1947 yılında IMF ve Dünya Bankası faaliyetlerine başlamış; ITO yerine ise Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) yürürlüğe girmiştir.

IMF: Uluslararası parasal iş birliğini güçlendirmeyi, uluslararası ticaretin genişlemesini ve dengeli büyümesini teşvik etmeyi ve böylece yüksek istihdamı ve reel gelir artışını desteklemeyi, döviz kuru istikrarını sağlayarak ülkelerin rekabetçi döviz değer kayıplarına başvurmalarını engellemeyi, uluslararası ödemeler sistemi oluşturulmasına yardımcı olmayı, ödemeler dengesi dengesizliği sorunu yaşayan ülkelere finansal destek sağlamayı amaçlayan bir uluslararası kuruluştur

Dünya bankası: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Kalkınma Birliği, Uluslararası Finans Kurumu, Çok taraflı Yatırım Garanti Ajansı ve Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Mekanizması'ndan oluşan bir gruptur.

GATT 1947 Süreci

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine ilişkin düzenlemelerin hukuki altyapısı, 1947 yılında imzalanan GATT'a dayanmaktadır.

GATT :1947 toplam yirmi üç ülkenin taraf olduğu çok taraflı bir uluslararası anlaşmadır.

GATT 1947'nin amacı, üye ülkelerin yaşam standartlarını yükseltmek, istikrarlı büyüme ile kaynakların tam kullanımını sağlamak, üretimin ve uluslararası ticaretin geliştirilmesine katkı sağlamaktır.

GATT'ın Bes Temel İlkesi

- Uluslararası ticarete ayrımcılığın ortadan kaldırılması
- Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi
- Uluslararası ticaretin şeffaflaştırılması
- Uluslararası ticarete adil rekabet kurallarının benimsenmesi
- Uluslararası ticaretin ekonomik kalkınmayı desteklemesi ve ekonomik reformu teşvik etmesi

Uluslararası Ticarete Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması

- a) En çok kayırlan ülke
- b) Ulusal Muamele ülkesi

En Çok Kayırlan Ülke İstisnaları

- 1- Gümrük birlikleri
- 2- Serbest ticaret bölgeleri
- 3- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için geliştirilen özel rejimler (DTÖ tarafından tanınmıştır)

Gümrük birliği: Bir ekonomik entegrasyon biçimidir. Gümrük birliğine üye olan ülkeler dış ticarete birbirlerine uyguladıkları tarife ve benzeri tüm ticaret engellerini kaldırır; gümrük birliği dışındaki ülkelere de ortak gümrük tarifesi uygularlar ve tek bir dış ticaret politikası yürütürler.

Serbest ticaret bölgesi: Bir ekonomik entegrasyon biçimidir. Serbest ticaret bölgesine üye olan ülkeler dış ticarete birbirlerine uyguladıkları tarife ve benzeri tüm ticaret engellerini kaldırır. Serbest ticaret bölgesi dışındaki ülkelere karşı her serbest ticaret bölgesi üyesi ülke kendi ulusal gümrük tarifelerini ve ticaret politikasını uygulamayı sürdürür.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için geliştirilen özel rejimler: Bu çerçevede geliştirilen en kapsamlı rejim, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemidir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dışa açılma ve kalkınma süreçlerine destek olmak üzere, gelişmiş ülkeler tarafından 1970'li yılların başlarında uygulanmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkeler ilgili sistem çerçevesinde geliştirdikleri özel rejimlerle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihracat ürünlerine düşük veya sıfır tarife uygulaması gibi çeşitli, tek taraflı ticari tavizler tanımıştır.

Küçük ülke: Tıpkı tam rekabet piyasasında faaliyet gösteren bir firma gibi dünya piyasasında fiyat kabullenici durumda olan ülkedir. Diğer bir ifadeyle küçük ülke, dünya piyasasında malın dünya fiyatını etkileme gücüne sahip olmayan ülkedir. Bunun nedeni, küçük ülkenin ilgili malın ticaretinde dünya ticaret hacmini etkileyemeyecek kadar küçük bir paya sahip olmasıdır.

Otarşi: Uluslararası ticaretin olmadığı, dışa kapalı, kendi kendine yeten bir ekonomiyi tanımlamaktadır.

Uluslararası ticaretin şeffaflaştırılması: Ülkelerin tarife oranlarını yükseltmemeleri esasına dayanmaktadır. GATT 1947'ye taraf olan ülkelerin yükseltmemeyi taahhüt ettikleri tarife oranları **bağlı tarife oranı** olarak adlandırılmaktadır.

Bağlı tarife oranı: GATT 1947 ve günümüzde DTÖ kapsamındaki ticaret turlarında tarifelerle ilgili müzakereler bağlı tarife oranları üzerinden yürütülmektedir. Ancak uluslararası ticarete uygulanan tarife oranlarının tümü bağlı tarife oranı değildir.

Uluslararası ticaretin ekonomik kalkınmayı desteklemesini sağlamak amacıyla **özel ve lehte muamele uygulamaları** adı altında bazı imtiyazlı düzenlemeler geliştirilmiştir.

Özel ve lehte muamele uygulamaları: Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçiş süreçlerini kolaylaştırmak ve desteklemek amacıyla geliştirilen düzenlemelerdir.

GATT'ın Güçlü Yönü

En güçlü yönü, sanayi ürünleri ticaretinde gümrük tarifelerini kademeli olarak indirmekteki başarısıdır.

GATT'ın Zayıf Yönleri

- 1- Tarım ve tekstil gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu alanların GATT 1947'nin kapsamının dışında tutulmuş olmasıdır.
- 2- GATT 1947'nin uluslararası bir kuruluş olmayıp adeta bir uluslararası kulüp niteliğine sahip olmasından kaynaklanmıştır.
- 3- Uluslararası ticaret uyuşmazlıklarını çözme mekanizmasının işleyişindeki zorluklar.
- 4- 1980'li yıllardan itibaren küreselleşmenin hız kazanması

Gönüllü ihracat kısıtlaması: Bir tarife dışı engeldir. Bir malın ithalatı, ithalatçı ülkenin yerli sanayisini tehdit etmeye başladığında, ithalatçı ülke ihracatçı ülkeden belirli bir süre için ihracat miktarını sınırlamasını isteyebilir.

İhracatçı ülke ihraç ettiği mal miktarını gönüllü olarak sınırlandırır. Çünkü aksi durumda daha ağır ticaret kısıtlamalarıyla karşı karşıya kalabilir. Taraflar arasındaki bu uzlaşma, gönüllü ihracat kısıtlaması olarak adlandırılır.

Dünya Ticaret Örgütü Süreci

DTÖ, 1986 yılında Uruguay'ın Punta del Este şehrinde başlayan, Uruguay Ticaret Turu olarak adlandırılan ve 1994 yılında Fas'ın Marakeş şehrinde sona eren müzakereler sonucunda, 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe giren DTÖ Anlaşması (Marakeş Anlaşması) ile kurulmuştur.

DTÖ Anlaşmasının 4 Ek'i

- 1-EK 1 A'da GATT 1994'ü de kapsayan Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar, ek 1 B'de Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve Ekleri ek 1 C'de Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) yer almaktadır.
- 2-EK 2'de Anlaşmazlıkların Çözümlemesinde Kural ve Yöntemleri Tespit Eden Mutabakat Metni (DSU),
- 3-EK 3'de Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması
- 4- EK 4'te ise Çoklu Ticaret Anlaşmaları mevcuttur.

GATT 1947 sürecinden itibaren var olan asimetri az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için geliştirilmiş olan özel ve lehte muamele uygulamalarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özel ve lehte muamele uygulamalarını bir kazanım olarak görmeleri müzakerelerde daha aktif rol oynamalarına engel teşkil etmiştir.

Ancak 1980'li yıllarda dışa açık ekonomi politikalarının benimsenmeye başlanması, küreselleşmenin hız kazanması ve Uruguay Ticaret Turu sonrasında DTÖ'nün kurulmasıyla birlikte uluslararası düzenleme yapılacak alanların artması, var olan asimetriyi daha da belirgin hâle getirmiştir.

DTÖ'ye üye ülkeler arasındaki uzlaşmazlıklar, Aralık 1996'da toplanan DTÖ'nün kuruluşundan sonraki ilk Bakanlar Konferansı olan Singapur Bakanlar Konferansı'nda belirginleşmeye başlamıştır.

1999'da gerçekleştirilen Seattle Bakanlar Konferansı ise birçok yönüyle tarihe geçen bir Konferans olmuştur. **Seattle Bakanlar Konferansı** sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki değil, gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki uzlaşmazlıkların da su yüzüne çıktığı **ilk Konferans'tır**.

Seattle Bakanlar Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanması sonucunda Kasım 2001'de, Katar-Doha'da ekonomik büyüme ve kalkınmayı ana gündem maddesi olarak belirleyen yeni bir ticaret turu başlatma kararı alınmış ve tura Doha Kalkınma Gündemi adı verilmiştir. Doha Kalkınma Gündemi'nin 1 Ocak 2005 tarihinde sona ermesi kararlaştırılmıştır.

Doha Kalkınma Gündemi Kapsamında

- Tarım ürünleri ticaretine uygulanan sübvansiyonların kaldırılması
- Yüksek tarifelerin düşürülmesi,
- Tarım dışı ürünlerde pazara girişin kolaylaştırılması
- Hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi konuları alınmıştır.

Singapur konuları: Gelişmiş ülkelerin DTÖ kapsamında uluslararası düzenlemeler geliştirilmesini talep ettiği yeni konulardır. Bu konular yatırımlar, rekabet, kamu alımlarında şeffaflık ve ticaretin kolaylaştırılması konularıdır. Bu talep ilk kez 1996 yılında Singapur Bakanlar Konferansı'nda dile getirildiği için Singapur konuları olarak adlandırılmaktadır.

Ekonomik Entegrasyon Asamaları

- Tercihli Ticaret Düzenlemeleri
- Serbest Ticaret Bölgesi
- Gümrük Birliği:
- Ortak Pazar
- Ekonomik Birlik

GATT 1947'nin XXIV. maddesi gümrük birliklerini ve serbest ticaret bölgelerini *uluslararası ticarete ayrımcılığın ortadan kaldırılması* ilkesinin alt ilkesi olan *en çok kayırılan ülke* ilkesinin istisnaları kapsamında değerlendirmiştir. Günümüzde de GATT 1994'ün XXIV. maddesi gümrük birliklerini birliklerini ve serbest ticaret bölgelerini aynı istisna kapsamındadır.

GATT 1994'ün XXIV. maddesine göre ülkeler arasında oluşturulan gümrük birliğinin veya serbest ticaret bölgesinin istisna kapsamında yer alması için üç koşulu sağlaması gerekmektedir.

****Gümrük birliklerinin ekonomik etkileri** sistematik bir şekilde ilk kez **Jacop Viner** tarafından incelenmiştir.

Gümrük Birliklerinin Statik Etkileri

- 1- **Ticaret yaratma etkisi**, kaynak tahsisinde etkinliği artırır ve dünya refahını olumlu yönde etkiler.
- 2- **Ticaret saptırma etkisi** ise kaynak tahsisinde etkinliği azaltır ve dünya refahını olumsuz yönde etkiler.

Pareto optimumu: Tam rekabet piyasası koşullarında ekonominin genel dengesini ifade etmektedir.

Ad-valorem tarife: Ticarete konu olan malın değerinin belirli bir yüzdesi olarak hesaplanan tarifedir. Örneğin, ticarete konu olan malı değeri 100 dolarken, bu mala % 10 ad-valorem tarife uygulanırsa malın tarife uygulanmış fiyatı 110 dolar olacaktır.

Tam rekabet ve serbest ticaret dünya refahının artırılması için en iyi politikadır. Diğer bir ifadeyle **tam rekabet ve SERBEST TİCARET**, dünya refahının artırılması için **birinci en iyi politikadır**. Birinci en iyi politika olarak kabul edilen tam rekabet ve serbest ticaretin gerçekleşmediği durumda mevcut kısıtlamaları dengeleyecek yeni kısıtlayıcı önlemlerin

uygulanması, **ikinci en iyi politikaları** oluşturmaktadır. **GÜMRÜK BİRLİKLERİ**, **ikinci en iyi teorisinin** en bilinen uygulama alanlarından biridir.

Ölçek ekonomileri: Üretim hacminin genişlemesi nedeniyle ortalama üretim maliyetlerinin düşmesinden kaynaklanan ölçek ekonomileri, **içsel ölçek ekonomileri** ve **dışsal ölçek ekonomileri** olarak ikiye ayrılmaktadır.

içsel ölçek ekonomileri, firmanın kendisinden kaynaklanan maliyet tasarruflarıdır.

Dışsal ölçek ekonomileri ise firmanın mensubu olduğu endüstriden kaynaklanan maliyet tasarruflarıdır.

Gümrük Birliklerinin Dinamik Etkileri

- Artan rekabet:
- Ölçek ekonomileri
- Yatırımları özendirme
- Teknolojik ilerleme
- Kaynak verimliliğindeki artış:

EKONOMİK ENTEGRASYON ÖRNEKLERİ

- 1- En güçlü ve başarılı entegrasyon örneği Avrupa Birliği'dir. AKÇT olarak bilinen Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un bir araya gelerek oluşturduğu
- 2- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi= NAFTA olarak bilinir ve 1994 yılında ABD, Kanada ve Meksika tarafından oluşturulmuştur
- 3- Güney Amerika Ortak Pazarı(Mercosur) =Arjantin, Brezilya, Uruguay ve Paraguay

Uluslararası Kuruluş: Üye ülkeler arasında karar alma sürecinde yetki paylaşımının olduğu kuruluştur. GATT 1947 Çok taraflı bir uluslararası anlaşmadır.

GATT 1947'nin ve DTÖ'nün temel ilkeleri

- a. Uluslararası ticarette ayrımcılığın ortadan kaldırılması
- b. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi
- c. Uluslararası ticarette adil rekabet kurallarının benimsenmesi
- d. Uluslararası ticaretin ekonomik kalkınmayı desteklemesi

GATT 1947'nin öncelikli hedefi **İthalat tarifelerinin düşürülmesi** olmuştur.

Tarifekasyon: İthalat kotalarının kademeli olarak ithalat tarifelerine dönüştürülmesidir.

Gümrük birliklerinin ekonomik etkileri sistematik bir şekilde ilk kez **Jacob Viner** tarafından analiz edilmiştir.

NAFTA: Kuzey Amerika ülkeleri arasında oluşturulmuş serbest ticaret bölgesidir.

4. KONU

ULUSLARARASI TİCARET VE EKONOMİK KALKINMA

ULUSLARARASI TİCARET VE EKONOMİK KALKINMA

Ekonomik kalkınma, millî gelirdeki reel artışlarla tanımlanan ekonomik büyümenin yanı sıra ülkenin kurumsal, sosyal, kültürel ve teknolojik alanlarda toplumun daha yüksek düzeyde yaşamsal koşullara ulaşabilmesini ifade eder.

Uluslararası ticaretin temeli olan dış ticaretin ekonomik büyümeye ve dolayısıyla ekonomik kalkınmaya yönelik katkısı ile ilgili olarak gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların öncülleri Hume, Smith, Ricardo gibi klasik iktisatçılardır.

Klasik dış ticaret teorisinin temelinde yatan **karşılaştırmalı üstünlükler** veya diğer adıyla **karşılaştırmalı maliyetler** ilkesine dayalı görüşler, serbest dış ticaretin faydaları üzerinde odaklanırlar. 1950-60'lı yıllarda Marshall, Edgeworth, Taussing, Heckscher, Ohlin, Viner, Haberler ve Cairncross gibi neoklasik iktisatçılar, söz konusu bu temel ilke çerçevesinde dış ticaretin, statik ve dinamik etkilerinden dolayı kalkınma ve sanayileşmeye olumlu etkiler yaptığını savunmuşlardır.

Dış ticaretin az gelişmiş ülkelerin gelişiminde olumsuzluklara yol açacağını savunan görüşler, genel anlamda dış ticarete korumacılığı savunan görüşler olarak tanımlanabilir.

İthal ikameci sanayileşme stratejileri temeli **Singer-Prebisch** tezine dayanmaktadır.

Dış ticaretin kalkınmayı olumsuz yönde etkileyebileceğini savunan görüşler

- 1-En ön planda olanı Singer-Prebisch tezidir
- 2-Genç endüstri tezi (bebek endüstri tezi)
- 3-Myrdal'a ait olan, gelişmemiş ülkeler üzerinde dış ticaretin başlıca etkisinin, nitelsiz işgücü kullanılan ilkel maddeler üretimini ve dolayısıyla ihracatını uyarmak olduğunu savunan görüş

İhracat ikamesi:Toplam ihracat içinde sanayi malları payını ve ihracatı arttıracak politikaların uygulanmasına denir.

İthal ikamesi :Bir malı ithal etmek yerine ilgili malın ikamesini yurt içinde üretmektir.

İthalat-ikamesi gibi içe dönük bir sanayileşme stratejisi izleyen ülkelerde dış ticaret politikasının ana amacı yerli endüstrilerin korunması iken serbest yani dışa açık politika uygulayanlarda ise amaç, ihracatın özendirilmesi olmuştur.

Dışa Dönük Kalkınma

1- Dışa dönük strateji, yalnızca sanayi malları ihracatını özendirmek anlamına gelmemektedir.

2- ihracata dayalı sanayileşme stratejisinde geliştirilecek sanayilerin iç piyasadan çok, dış piyasa için üretimde bulunması amaçlanmaktadır.

3- Bu strateji, ithalatın yapısından çok ihracatın yapısını değiştirecek yöndedir.

4- Bu strateji, büyüme ve sermaye birikimi süresince piyasa ilişkilerinin yarattığı olumlu dinamik etkileri (kapasite kullanımı, teknolojik yenilik, karşılaştırmalı üstünlükler gibi) öne çıkaran ve dolayısıyla gerek ülke gerekse ticaret ve ödemeler bilançosunda liberalleşmeyi öngören bir yaklaşımdır.

5- Dışa dönük stratejide temel amaç, dünya ekonomileri ile birleşmek ve/veya onlarla uyumlu hâle gelmek gibi daha kapsamlıdır.

Neoliberal politikaların uygulandığı Ülkeler

-Güney Kore -Tayvan -Hong Kong -Singapur

Dışa dönük sanayileşme ile kalkınmayı hedefseven Ülkeler(1960)

-Güney Kore -Singapur -Tayvan

Dış Ticaretin Kalkınma Açısından Yarattığı Olumlu Etkileri

a.Ara ve yatırım mallarının temini

b. Piyasa genişletici etki:

c.Ölçek ekonomilerinin ve dışsalıkların yaratılması:

d. Teknik bilgi aktarımı:

e.Sermaye birikimine katkı

f. Kalitenin artırılması ve kalitedeki farklılıkların giderilmesi

g. İşsizliğin azaltılması:

Az gelişmiş ülkelerin yapısal olarak nitelendirilen özellikleri

1- İşsizlik

2- Tekelci Eğilimler

3- Gelişme Sürecindeki İkili Yapılar

4- Faktör fiyatlarının fırsat maliyetlerini yansıtmaması

5-Atıl kapasitelerin varlığı

6-Faktörlerin hareketliliğin sınırlılığı

Faktör yoğunluğunun tersine dönmesine örnek Japonya'dır. Japonya 1950'li yıllarda emek-yoğun olan bir ülke iken zaman içinde karşılaştırmalı üstünlüğünü değiştirerek, günümüzde sermaye yoğun bir ülke konumuna gelmiştir.

Posner tarafından ortaya atılan (1961) **Teknoloji Açığı Teorisi'ne göre de yeni bir mal veya üretim süreci bulan sanayileşmiş ülkeler, bu malların ilk ihracatçısı olurlar.

F.List'e ait **genç endüstri tezi olarak bilinen bu görüş, faktör yoğunluğuna bakılmaksızın sanayileşmeyi öngörmektedir.

Dış Ticaret Hadlerinin Az gelişmiş Ülkelerin Lehine Olduğu Görüşü

1- Tarımsal ürün üretiminde, azalan verimler yasası nedeniyle, üretimin yeteri kadar arttırılamaması sonucu uzun dönemde tarımsal ürün fiyatları, üretiminin arttırılması mümkün olan endüstriyel ürün fiyatlarından daha hızlı artacaktır. Dış ticaret hadleri, tarımsal ürün üreten ülkeler lehine gelişecektir.

2- Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere satın aldıkları tarımsal ürünlere olan talepleri yoğun olduğundan, tarımsal ürün fiyatları, sınai malların fiyatlarına göre daha yüksek olacaktır.

3- Dış ticaret hadlerinin uzun dönemde, gelişmekte olan ülkelerin lehine gelişeceğini savunan görüşe göre, fiyat endeksleri sanayi mallarının kalitesinde meydana gelen değişimleri de yansıtmayacak ve bu da tarımsal ürün ihracatçıları için ülkeler lehine gelişecektir.

***Dış ticaret hadlerinin gelişmekte olan ülkelerin aleyhine olduğu görüşüne, ilk savunucuları olan Alman iktisatçısı Hans Singer ve Latin Amerikalı iktisatçı Raul Prebisch'in benzer tarihlerdeki çalışmalarının ortak sonucu olması nedeniyle Singer-Prebisch tezi denmektedir.

Singer-Prebisch tezinde, dış ticaret hadlerinin ilkel (tarımsal) ürün ihracatçısı az gelişmiş ülkeler aleyhine dönmesine neden olarak **arz, talep etkileri** ve **ekonomilerin yapısal esnekliği** ile ilgili bir dizi faktör üzerinde durulmuştur

Singer-Prebisch tezini destekler nitelikte, gelişmekte olan ülkelerin teknolojik gelişmelerden yeterince yararlanamamaları konusunda bazı dayanaklar ileri sürülmüştür.

Bunlardan ilki; ihracat kesiminde ortaya çıkan teknolojik yeniliklerin, tarımsal ürünlerin arzında büyük artışlara ve dolayısıyla tarımsal ürünlerin fiyatlarında düşüşlere sebep olmasıdır.

ikinci dayanak; Singer- Prebisch tezinde, gelişmiş ülkelerdeki güçlü işçi sendikaları ve diğer tekelci kuruluşların, teknolojinin yarattığı verimlilikte meydana gelen artışları fiyatlara yansıtmayıp yüksek ücret ve kâr şeklinde kendilerinde alıkoydukları savunulmaktadır.

Dövizin Kullanılmasıyla

1- ihracat ile elde edilen döviz kullanılarak gerekli ithal ara ve yatırım mallarının sağlanması ve yatırımların arttırılması olanağı doğmaktadır.

2- Böylece kalkınma hızı artacak, millî gelir ve istihdam düzeyini daha hızlı bir şekilde arttırmak olanağı doğacaktır.

3- Dövizin fırsat maliyetini ucuzlatmakta, zaman içerisinde ekonomideki korumacı duvarlar azaltılabilmektedir.

4- ihracatın uyardığı talep, yurt içi mallara yönelik talebi de arttıracığı için, yurt içi sektörler ile ihracatçı sektörler arasındaki kaynak rekabeti, yurt içi sektörlerde yenilik ve verimlilikleri uyacaktır.

İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Araçları

1-Döviz kuru (az değerlendirilmiş kur) politikası

2-Vergi iadesi

3-İhracatı özendiren Diğer Uygulamalar (İhracat kredisi, İhracat sigortası, ulaşım kolaylıkları ve alt yapı, ithalatta liberasyon)

Ölçek ekonomisi herhangi bir ürünün üretilmesinde yeterince büyük kapasitelerin oluşturulması ve bu kapasitenin etkin kullanımı ile birim başına sabit maliyetlerin en aza indirilmesi ve maliyet açısından bir rekabet avantajı elde edilmesidir.

Kapsam ekonomisi ise belli yetkinliklere yapılan yüksek yatırımlar ile farklı sektörlerde başarıyı yakalayabilme becerisine anlamındadır.

- Ölçek ekonomisi avantajını elde etmenin temelinde sermaye gücü vardır.

-Kapsam ekonomisi elde edebilmek ise sermaye gerektirmekle birlikte, daha üst düzeyde yönetim becerisi ve sinerji yönetimi gerektirir. Örneğin, Honda motor teknolojisi konusundaki uzmanlığını geliştirerek sadece motosiklet pazarında değil, aynı zamanda jeneratör, deniz motorları ve otomobil pazarında da önemli oyuncu olabilmektedir.

**ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisine yönelik en önemli eleştiri, ithal ikamesi ile birlikte getirilen korumanın ekonomide kaynakların yanlış dağılımına neden olacağıdır.

Asırı değerlendirilmiş döviz kuru ile

- Sınai mal ihracatına olan etkisi olumsuzdur

- İthalat,ihracata kıyasla daha kârlı olacaktır.

- iç piyasa için üretim daha çekici hale gelecektir ve dolayısıyla ihracata yönelik yatırımlar azalacaktır.

- ithalatı özendirerek ticaret açığına ve ithalat kontrolüne neden olacaktır.

-Az değerlendirilmiş döviz kuru politikası ihracatçının lehine olacaktır.

KORUMACI ULUSLARARASI TİCARET POLİTİKALARI

1-içe Dönük Kalkınma

içe dönük sanayileşme, yurt dışından ithal edilmek durumunda olan malların yurt içinde üretilmesini sağlayarak dışarıya bağımlılıktan kurtulmak suretiyle sanayileşmeyi öngören politikadır;

2- ithal ikamesine Dayalı Kalkınma

Genel ifadesiyle ithal ikamesi, toplam arz içinde ithalatın payının azaltılması ve azaltılan ithalatın yerini yerli üretimin almasıdır.

ithal ikamesine dayalı kalkınma stratejisi.

-Doğal -Zor

-Uyarılmış -Kolay

İlk aşama

-Kolay aşamasında dayanıksız tüketim malları ikame olarak üretilir

-ilk aşamada nihai (tamamlanmış) tüketim mallarının üretimidir.

-Birinci aşamada hedef, iç piyasanın genişletilmesidir.

İkinci Aşama

-Zor olan ikinci aşamada sermaye-yoğun nitelikteki dayanıklı tüketim mallarının yanı sıra ara ve yatırım malları üretimi de gerçekleştirilmektedir.

-ikinci aşamada ara ve yatırım mallarının üretimi hedeflenir.

-ikinci aşama ise uzun dönem içerisinde ekonominin yapısını değiştirmeyi, sektörler arası yatay ve dikey bütünleşmeyi sağlamayı ve sonunda karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı ihracatı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

ithal ikamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Araçları

1-Gümrük Vergileri

2-Kotalar

3-Döviz Kuru Politikası:

4-Sübvansiyonlar

**Türkiye’de, ithal ikamesine dayalı sanayileşmeyi korumak ve özendirmek için çeşitli önlemler uygulanmıştır. Bu önlemler, gümrük önlemleri, kotalar, yatırım indirimleri, kredi kolaylıkları, aşırı değerlendirilmiş döviz kuru politikası ve vergi iadesi uygulamalarıdır.

ithal ikamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Eleştirileri

a. Özendirmelerle kaynak dağılımı bozulabilir

b. Aşırı korumalarla küçük ölçekli ve verimsiz işletmeler yaratılır.

d. iç piyasanın sınırlı oluşu nedeniyle tekelci yapı doğarak, rekabet bozulabilir.

e. iç tüketimin özendirilmesiyle ekonomi bir tüketim ekonomisi görünümü alır.

Bütünleştirilmiş Sanayileşme Stratejisini Uygulayan Ülkeler

-Türkiye, -İspanya, -Yunanistan - Eski Yugoslavya

Dış ticaretin azgelismis ülkelerin sanayileşmesi acı- sından varattığı özel etkiler

- a. Ara ve yatırım malı temini
- b. Piyasa genişletici etki
- c. Ölçek ekonomilerinin yaratılması
- d. Teknoloji aktarımı

**Türkiye bütünleştirilmiş strateji uygulamaktadır.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin azgelismis ülkeler açısından eleştirildiği eksikleri

- a. Teknoloji veridir
- b. Verimlilik artışları göz ardı edilmiştir
- c. Dışsalılık ve ölçek ekonomilerine yer verilmemiştir
- d. Alternatif maliyetler dikkate alınmamıştır

İlkel ürün ihracatçısı azgelismis ülkelerin dış ticaret hadlerinin (Px/Pm) aleyhte gelişmesinde etkili rol oynayan faktörler

- a. Engel kanunu
- b. Yapay maddeler üretimi
- c. Tarım ürünleri arz esnekliğinin düşük olması
- d. Sendikaların yokluğu ya da güçsüzlüğü

İhracata dayalı sanayileşme stratejisine yönelme nedenleri

- a. Tüm sektörlerin eşanlı büyümesinin zor olması
- b. Öncü sektörlerin ileri ve geri bağlantıları
- c. ihracatın döviz kazandırıcı özelliği
- d. ihracatçı sektörlerle diğer sektörler arası kaynak rekabetinin verimliliği artırıcı etkisi

**Türkiye’de ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejilerinin bilinçli ve planlı şekilde uygulandığı yıllar 1963-1980 dir.

5. KONU

DÖVİZ PİYASASI

Döviz Piyasası: Bir ulusal paranın yabancı bir para ile değiştirildiği veya yabancı paraların birbirleriyle değiştirildiği bir piyasadır.

Nakit biçiminde olan yabancı paralara **efektif** adı verilir.

Buna karşılık yabancı para cinsinden düzenlenmiş banka havaaleleri, ödeme emirleri, poliçeler ve seyahat çekleri şeklinde nakte dönüştürülebilen araçlar **döviz** olarak ifade edilmektedir.

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar’da döviz (kambiyo); “efektif dâhil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her nev’i hesap, belge ve vasıtalar” olarak tanımlanmaktadır.

Döviz Piyasasının Katılımcıları

Firmalar,
Bireyler,
Bankalar
Resmî kurumlar

Döviz Piyasasının Resmi işlemcileri: Bu piyasanın resmi kurumları merkez bankası ve hazinedir. Merkez bankasının döviz işlemleri yapmasının temel nedeni, ülke parasının değerini korumak ve döviz rezervlerini belirli bir düzeyde tutmaktır.

Türkiye’de Döviz işlemleri Yapılan Piyasalar: Türkiye’de döviz işlemleri TCMB Döviz ve Efektif Piyasaları, bankalararası

resmi piyasa ve serbest döviz piyasası tarafından yürütülür.

Türkiyede Döviz İşlemlerinin Gerçekleştiği Piyasalar

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Gözetimindeki Döviz ve Efektif Piyasaları
- Bankalararası Döviz Piyasası
- Serbest Döviz Piyasası

Döviz ve Efektif Piyasaları :bankalar, katılım bankaları ve yetkili müesseselerden oluşmaktadır. Organize döviz piyasası olan bu piyasada, TCMB’nin her gün saat 15.30’da ilan ettiği gösterge kurlar belirlenmektedir.

Bankalararası Döviz Piyasası ise bilgi dağıtım şirketi **Reuters** önderliğinde örgütlenmiş olup bankaları, yetkili müesseseleri ve katılım bankalarını içeren bir ikincil piyasadır.

Döviz Piyasasının işlevleri

Satın alma gücünü transfer etme:

Kredi kolaylığı sağlama:

Döviz kuru riskinden koruma:
Değer Saklama

Döviz Piyasasının Temel İşlevleri: Döviz piyasasının işlevleri; satın alma gücünü transfer etme, kredi kolaylığı sağlama, döviz kuru riskinden korunma ve değer saklama faaliyetleridir.

Döviz Piyasasının Özellikleri

- 1-Döviz piyasasında alıcı ve satıcıların karşı karşıya gelmesi gerekmez:
- 2-Döviz piyasaları örgütsüz piyasalardır
- 3-Döviz piyasaları evrensel piyasalardır
- 4-Döviz piyasaları hiç kapanmayan piyasalardır:
- 5-Döviz piyasaları tam rekabet piyasasına yakın piyasalardır:

Döviz Piyasasının Özellikleri: Döviz piyasaları, taraşarın karşı karşıya gelmeden işlem yapabildikleri örgütsüz ve evrensel piyasalardır.

Döviz Piyasalarının Çalışma Saatleri: Döviz piyasaları ülkeler arası saat farkından dolayı hiç kapanmayan, haftanın beş iş günü 24 saat işlemlerin yapılabildiği bir piyasadır.

Döviz Piyasalarının Yapısı: Döviz piyasaları şeffaf olması, ürünün homojenliği, piyasaya giriş çıkış serbestliği gibi özellikleri nedeniyle tam rekabet piyasası niteliğindedir.

****Döviz piyasası, işlemlerin belli bir mekânda değil, her türlü iletişim aracı vasıtasıyla her ortamda yapıldığı bir piyasa olması nedeniyle örgütsüz (tezgâh üstü) piyasa niteliğindedir. Ancak ülkemizde TCMB bünyesinde Döviz ve Efektif İşlemler Müdürlüğünün olması örgütlü piyasa yapısını ifade eder. Bu nedenle ülkemizde -bazı ülkelerde de olduğu gibi- örgütlü ve örgütsüz döviz piyasası bir arada yer almaktadır.**

Döviz Kuru: Bir ülke parasının diğer ülke parası cinsinden fiyatına döviz kuru denir.

Kotasyon: Finans kurumlarının döviz kuru belirlemelerine kotasyon adı verilir. Kotasyon dolaysız ve dolaylı olarak ikiye ayrılır.

Dolaysız (direkt) kotasyon yönteminde döviz kuru bir birim yabancı paranın ulusal para cinsinden fiyatı olarak tanımlanır. Buna **Avrupa tipi kotasyon** adı da verilir.

Dolaylı (indirekt) kotasyon yönteminde ise döviz kuru, bir birim ulusal paranın yabancı para cinsinden fiyatı olarak tanımlanır. Buna **Amerikan tipi kotasyon** denir.

Bankaların ve diğer aracı kurumların döviz alış işlemlerinde uyguladıkları kura **döviz alış kuru** denirken satış işlemlerinde uygulanan kura da **döviz satış kuru** denmektedir. Alış ve satış kuru arasındaki farka da **kur marjı** (spread) adı verilir. **Kur marjı** yıllık yüzde olarak;

$$\text{Kur marjı} = \frac{\text{Satış kuru} - \text{alış kuru}}{\text{Satış kuru}} \times 100$$

Kur marjının Yüksek Olma Nedenleri

- döviz piyasasında işlem hacmi yeterince derin değilse
- piyasada beklentiler olumsuz yönde ise
- döviz işlemleri nakit (efektif döviz) şeklinde ise
- işlemler finans merkezlerinden uzakta gerçekleşmeksi germektedir.

Kur Marjını Etkileyen Unsurlar: işlem hacmi, beklentiler, finans merkezlerine yakınlık, dövizin efektif olup olmaması kur marjını etkiler.

Çapraz Kur: ABD doları baz alınarak ortak dolar paydası üzerinden hesaplanan kurlara çapraz kur denir.

Ülkelerin enşasyon oranları dikkate alınarak hesaplanan kura **reel kur** denmektedir.

$$\text{Reel kur} = \text{Nominal kur.} \left(\frac{P_f}{P_d} \right)$$

Reel Döviz Kuru: Reel döviz kuru, nominal kurun enşasyon oranına göre düzeltilmesiyle elde edilen bir endeks olup ülkenin dışürekabet gücü açısından önem taşır.

Reel Kur un Yüksek Olma Nedenleri

- nominal döviz kuru yükselirse,

- dış fiyatlar artarsa,
- iç fiyatlar düşerse veya
- dış fiyatlar iç fiyatlardan daha yüksek bir oranda artarsa

Sadece nominal kurun dikkate alınması ile ülke parasının gerçek değeri açıklanamaz. Bu nedenle iki ülke enşasyon farkını da içeren reel kurun hesaplanması gerekir.

Satın Alma Gücü Paritesi

Satın alma gücü paritesi teorisi, ülkelerin ticaret konusu olan mal fiyatları ile döviz kurları arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. İlk kez 1918 yılında Gustav Cassel tarafından açıklanan bu teori mutlak ve nispi olarak iki açıdan incelenmektedir.

Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi

Bu yaklaşım Tek Fiyat Kanunu'na dayanmaktadır. Tek Fiyat Kanunu'na göre, tam rekabet piyasası koşullarının işlediği, taşıma maliyetlerinin ve devlet müdahalesinin bulunmadığı bir piyasa yapısı içinde her ekonomik varlığın tek bir fiyatı vardır.

Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi: Bu yaklaşım ülke parasının geçerli döviz kuru cinsinden diğer ülkelerle aynı alım gücüne sahip olduğunu vurgular. Bir mal sepetinin fiyatının tüm ülkelerde aynı olması gerektiğini kabul eder. Böylece döviz kurunun ne olması gerektiğini açıklar.

Nispi Satın Alma Gücü Paritesi: Nispi satın alma gücü paritesi döviz kurunun iki ülke enşasyon farkı kadar değişmesi gerektiğini açıklayan bir yaklaşımdır.

Eğer ülke parası enşasyon oranı kadar değer kaybederse ülke parası gerçek değerinde olur. Bu durumda **nominal** ve **reel kur** sapması olmaz.

Big Mac Endeksi ve Ipod Endeksi

Big Mac endeksi, ilk kez 1986 yılında İngiliz ekonomi dergisi The Economist tarafından oluşturulmuş ve daha sonra sürekli tekrarlanmıştır. Satın alma gücü paritesine dayandırılarak oluşturulan bu endeks, ABD dolarının dünyanın her ülkesinde aynı değerde mal ve hizmet satın alacağı düşüncesini kabul etmektedir.

Big Mac Endeksi: Dünyanın birçok ülkesinde satılan Big Mac fiyatlarından hareketle ülke parasının aşırı ya da eksik değerli olduğunu ölçmek amacıyla kullanılan bir endekstir. Commonwealth Securities, 2 GB'lık Apple Ipod Nano'nun endeks için en uygun ürün olduğunu, cihazın hemen hemen tamamının Çin'de üretildiğini açıklamıştır. Ipod baz alınarak hesaplanan endekse, The Commsec Ipod adı verilmiştir. 2007 yılında ilk kez yapılan Ipod endeksi hesaplamasına Türk lirası alınmamış ancak daha sonraki yıllarda endekse dahil edilmiştir. 2009 yılında 8 GB Ipod fiyatı'nın ABD'de 149 dolar iken Türkiye'de 315 dolar olması nedeniyle Türk lirasının aşırı değerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu endekse duyulan güvenin giderek arttığı ve endeksin Big Mac endeksinin yerini alabileceği ileri sürülmektedir.

Döviz Piyasası İşlemleri: Arbitraj ve Spekülasyon

Arbitraj: Arbitraj, bir varlığın aynı anda oluşan fiyat farklılığından yararlanma işlemidir.

İki tür arbitraj vardır:

- Piyasalararası fiyat farklılığından doğan arbitraj (yer arbitrajı)
- Dolaylı ve dolaysız kur farkından doğan arbitraj

Piyasalar Arası Fiyat Farkından Doğan Arbitraj

Farklı döviz piyasalarında arz ve talep koşullarının farklılığı nedeniyle farklı döviz kurunun oluşması yer arbitrajına yol açar. Örneğin İstanbul piyasasında 1 ABD doları, 1.7845 TL iken New York piyasasında 1.7843 TL olarak kote edilmişse arbitraj yapma imkânı vardır. Bu durumda fiyatı düşük olan piyasada dolar talebi artarken fiyatı yüksek olan piyasada da dolar arzı artar. Arbitraj işleminin temel fonksiyonu piyasalar arası fiyat farklılığını gidermesidir. Döviz talebinin arttığı piyasada döviz kuru yükselir, döviz arzının arttığı piyasada döviz kuru düşer. Böylece kur farkı ortadan kalkar ve arbitraj yapma imkânı kalmaz.

Arbitraj çok kısa dönemde oluşan bir kazanç imkânıdır. Teorik olarak işlemcinin eş anlı olarak bir piyasada alım emri, diğer piyasada satım emri verdiği kabul edildiği için arbitrajda risk yoktur.

Spekülasyon: Spekülasyon, fiyat değişmesi tahminine dayalı olarak alım ya da satım işlemi yapmak ve tahminin gerçekleşmemesi olasılığı ile risk üstlenmektir.

Spekülasyon ile arbitraj işlemleri arasında üstlenilen risk açısından fark vardır.

Arbitrajda düşük fiyattan alınan dövizin aynı anda yüksek fiyattan satılması ile risksiz kâr elde etme amacı vardır.

Spekülasyonda ise amaç, belli bir dönemde satın alınan dövizin gelecekte daha yüksek fiyattan satılmasını beklemektir.

Döviz ticaretinde dövizin tesliminin hemen ya da en geç iki iş günü içinde yapılması **peşin döviz işlemi** olmaktadır. **Spot işlemlerde** ticarete konu olan dövizin cinsi, miktarı ve fiyatı belirlenir; döviz efektif ise alıcı tarafa dövizin fiziki olarak teslimi hemen gerçekleştirilir.

Peşin döviz işlemlerinde geçerli olan cari kura **spot kur** denir. Peşin işlemlerin büyük bir kısmı genellikle bankalar tarafından yapılır.

Forex Piyasa: Forex piyasa, spot döviz piyasası olup haftanın beş günü 24 saat online alım satım işlemlerinin yapıldığı dünyanın en büyük tezgâh üstü piyasasıdır.

Vadeli Döviz Piyasası

Vadeli döviz piyasası, dövizin fiziki tesliminin belli bir tarihte yapılmasının sözleşme ile belirlendiği piyasalardır. Vadeli işlemlerde öngörülen vade süresi genellikle bir yıldan kısadır.

Finans literatüründe kur riskinden kaçınmaya **hedging** adı verilir. 1970'li yıllardan sonra dalgalı kur sistemi uygulamasının yaygınlaşması ile kur riskinden kaçınma ihtiyacı artmış, bu ihtiyaçtan türeyen **türev** işlemler geliştirilmiştir.

Türev işlemler piyasası

- 1-Forward işlemler,
- 2-Futures işlemler
- 3-Opsiyon işlemleri
- 4-Swap sözleşmeler

Forward Sözleşmeler

Belli bir dövizin, belirlenmiş döviz kuru üzerinden belli bir tarihte satın alınması ya da satılması sözleşmeleridir. Bu işlemler bankalar aracılığı ile gerçekleştirildiği için tezgâh üstü piyasa işlemleridir.

Futures Sözleşmeler

Futures sözleşmeler; belli bir dövizin, belli bir kur üzerinden, belli bir tarihte alınması veya satılması sözleşmeleridir. **Forward ve Futures Sözleşmesi Arasındaki Fark:** Forward sözleşmelerin banka ile futures sözleşmelerin borsa ile yapılmasıdır.

Bu nedenle futures işlemler literatürde **borsa vadeli işlem sözleşmesi** olarak ifade edilir. Ülkemizde bu işlemler 2005 yılında izmir'de açılmış olan **Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsasında** yürütülmektedir.

Futures işlemler ile forward işlemler arasındaki temel farklar

- 1-Futures işlemler borsanın belirlediği standartlar çerçevesinde yapılır.
Forward sözleşmeler ise tamamen banka ile müşteriarasında karşılıklı olarak belirlenir.
- 2-Futures işlemler borsa ile yapıldığı için risk taşımaz,
Banka ile yapılan forward işlemler ise her zaman karşı taraf riski içerir.
- 3-Futures işlemlerde teminat sistemi vardır.
Forward kontratlarda ise herhangi bir teminat sistemi bulunmamaktadır.
- 4-Futures sözleşmeler standart olduğu için likidite çok yüksektir,
Forward sözleşmeler mutlaka vade sonunda dövizin alınması veya satılması ile sonlandırılır.

Futures işlemler (Gelecek işlemleri): Futures işlemler, borsanın belirlediği vade, döviz cinsi, döviz miktarı gibi standartlara uygun olarak hazırlanmış kontratların alınıp satılması işlemleridir.

Döviz Opsiyonu: Döviz opsiyonu sözleşmesinde alıcının vade içinde veya vade sonunda sözleşmeyi uygulamama hakkı vardır. Bu vazgeçme hakkının bedeli ise işlemin başlangıcında ödenen primdir.

Opsiyon işlemlerinde iki tür vade yapısı bulunur. Biri mutlaka vade sonunun beklenmesini gerektiren, esnek olmayan vade yapısıdır. Bu tür vadeli opsiyonlara

Avrupa tipi adı verilir. Diğer vade türü ise sözleşmenin vade içinde istenilen herhangi bir tarihte uygulanmasını mümkün kılan daha esnek vade türüdür. Bu tip opsiyonlara da **Amerikan tipi** adı verilir.

Swap işlemleri

Swap kelime anlamı olarak iki paranın takası demektir. Swap işlemleri 1980'lerden bu yana uluslararası para ve döviz piyasalarında çok önemli bir yer tutmaktadır. Swap işlemleri çok çeşitli olarak uygulanmakla birlikte temel olarak ikiye ayrılır.

- Döviz swapları
- Faiz swapları

Döviz Swapı: Döviz swapı, bir firmanın en uygun koşulda bulunduğu kredinin faizini, diğer bir firmanın başka bir para birimi cinsinden ödeyeceği kredi faizi ile değiştirmesidir

Faiz swapları ise firmaların aynı para birimi cinsinden temin ettikleri kredilerin faiz yapısını değiştiren işlemlerdir.

Döviz kuru sistemleri temel olarak **sabit kur sistemi** ve **dalgali kur sistemi** olarak ikiye ayrilir.

Sabit kur sisteminde Merkez Bankası döviz kurunu bir ülke parasına veya sepet paraya sabitler ve bu kurun değişmesine izin vermez. Döviz talebi arttığında döviz kuru artışını önlemek amacıyla piyasaya döviz satar.

Dalgali kur sisteminde ise döviz kuru ve dolayısıyla ulusal paranın değeri piyasa güçleri tarafından, diğer bir deyişle döviz arz ve talebi tarafından belirlenir; Merkez Bankası döviz kuruna müdahalede bulunmaz.

Sabit kur sisteminde ulusal paranın değerin parasal otoritenin kararı ile resmen düşürölmesine **devalüasyon** adı verilir.

Paranın değerin yükseltilmesine de **revalüasyon** denir.

Sabit Kur Sistemi: Sabit kur sistemi döviz kurunun, döviz arz ve talebinden bağımsız olarak tamamen parasal otorite tarafından belirlendiği kur sistemidir.

Katı Sabit Kur Sistemi: Katı sabit kur sistemi dolarizasyon, para kurulu ve parasal birlik şeklinde rejimlere ayrılır.

Dolarizasyon: Dolarizasyon katı sabit kur sistemi olup Merkez Bankasının para politikası yürütme işlevlerini yitirdiği ve para basma kazancı elde edemediği bir disiplin programıdır.

Dolarizasyonun Olumlu Yönleri

- Parasal disiplini arttırması, böylece güvenilirlik sağlaması,
- Döviz kuru istikrarsızlığını tamamen gidermesidir.

Dolarizasyonun Olumsuz Yönleri

- Ülkenin senyoraj (para basma kazancı) gelirlerinden yoksun kalması,
- Merkez Bankasının **likiditenin son kaynağı olma işlevine** son vermesi; böylece para politikası araçlarını kullanamaması,
- Ülke ekonomisinin krizlere karşı duyarlılığını arttırmasıdır.

Para Kurulu: Para kurulu, Merkez Bankasının sadece ülkedeki mevcut döviz miktarı kadar ya da ülkeye yeni gelen döviz miktarı kadar parasal genişleme yapabildiği katı sabit kur sistemidir. Arjantin 1991 yılında para kurulu uygulamasına başlamış

IMF'nin 2011 yılında yaptığı sınışandırmaya göre: Bosna-Hersek, Bulgaristan, Litvanya ve Hong Kong para kurulu rejimi uygulamaktadır.

Parasal Birlik: Parasal birlik, para politikasının ülke bazında değil, bölge bazında yürütölüğü ve birlik içinde ortak senyoraj gelirinin elde edildiği bir kur sistemidir.

Parasal birlięin amaçları:

- döviz kuru dalgalanmalarını ortadan kaldırarak birlik içinde ticareti ve sermaye akımlarını arttırmak,
- ulusal paraların birbirine dönüştürölmesi maliyetlerini ortadan kaldırarak para ve sermaye piyasalarını geliştirmek,
- fiyatların şeffaşıması ile firmalar arası rekabeti ve dolayısıyla verimliliği arttırmak,
- dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını çekerek büyümeyi hızlandırmak şeklinde kısaca özetlenebilir.

Geleneksel Sabit Kur Sistemi: Bu sistem tek para birimine endeksli veya birkaç para biriminden oluşan bir para sepetine endeksli olarak uygulanan ayarlanabilir sabit kur sistemidir.

1944-1973 yılları arasında uygulanan ve bir uluslararası para sistemi olan Bretton Woods Para Sistemi'nde sabit fakat ayarlanabilir kur sistemi benimsenmiş, ülke paraları dolar karşısında $\pm$ yüzde 1 bandında dalgalanmıştır.

Günümüzde Venezuela, Ürdün, Katar, Suudi Arabistan, Türkmenistan, Birleşik Arap Emirlikleri dâhil olmak üzere 15 ülke parasını dolara sabitlemiştir.

Ara Döviz Kuru Sistemleri: Ara döviz kuru sistemleri, sabit kur sistemi ile dalgali kur sistemi arasında kalmı şrejimleri içermektedir.

Ara Döviz Kuru Sistemleri

Hedef Bölge veya Aralık içinde Dalgalanma

Kaygan Aralık

Yönlendirilmiş Sabit Aralık

Yönlendirilmiş Sabit Parite

Hedef Bölge: Bu rejimde döviz kuru, merkezî bir parite etrafında aşağı ve yukarı doğru belli aralık içinde serbestçe dalgalanır.

Bu rejimin en bilinen örneği, 1992-1993 döneminde geçerli olan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM)'dir. 1993'de ERM krizinde sistem önemli spekülâtif baskılara maruz kalmıştır.

Kaygan Aralık: Bu rejimde Merkez Bankası, merkezî bir parite belirler ve çeşitli göstergelere göre belli bir aralık içinde ayarlama yapar.

Yönlendirilmiş Sabit Aralık: Bu rejimde Merkez Bankası enşasyon oranına göre belirlediği merkezî pariteyi değiştirebilmektedir.

Yönlendirilmiş Sabit Parite: Bu rejimde geleceğe yönelik döviz kurları göstergelere göre önceden belirlenir ve kamuoyuna ilan edilir. Bu sistem 1960'lı ve 1970'li yıllarda fiili, Kolombiya ve Brezilya'da uygulanmıştır. Günümüzde Nikaragua, Botsvana ve Özbekistan tarafından uygulanmaktadır.

Kurala Bağlı Olmayan Müdahale: Bu sistemde döviz kurunun dalgalanma sınırını belirleyen bir aralık veya bir bant yoktur. Kısa dönemli düzensiz dalgalanmalar olduğu zaman kuru istikrarlandırmak amacıyla veya ülkenin dış rekabet gücünü arttırmak amacıyla döviz kuruna müdahale edilir.

Yönetimli Dalgalanma Sistemi

- 1-Temiz dalgalanma
- 2-Kirli dalgalanma

Dalgalı Kur Sistemi: Döviz kurlarının döviz arz ve talebine göre belirlendiği bu sistemde döviz rezervlerine ihtiyaç azalır, ulusal para gerçek değerinde olur, iç denge sorunlarına odaklanma daha kolaylaşır. M. Friedman tarafından savunulmaktadır.

Dalgalı Döviz Kuru Sisteminin Olumsuz Yönleri

- Dalgalı kurların geleceğe ilişkin belirsizlikler içermesi nedeniyle iş ve ticaret hayatında riskleri arttırdığı ileri sürülür.
- Dalgalı kur sisteminde döviz kuru arttığı zaman ihracatın artabilmesi ve ithalatı n kısılabilmesi için ihraç malı ve ithal malı esneklikler yüksek olmalıdır.
- Dalgalı kurlar, reel sektörü de her zaman etkiler.
- Dalgalı kurların, genel olarak sabit kurlara nazaran daha enşasyonist olduğu savunulur
- Dalgalı kur sisteminde döviz kurlarının sık değişmesinin spekülâtif işlemlere yol açacağı, bunun da istikrarı bozarak kur dalgalanmalarını daha da arttıracığı ileri sürülür.

6. KONU

ÖDEMELER DENGESİ

Ödemeler dengesi: Ülke yerleşiklerinin diğer ülke yerleşikleri ile yaptıkları tüm ekonomik işlemleri gösterir.

Ekonomik işlemler: Ülke yerleşikleri ile yabancı ülke yerleşikleri arasında, mal, hizmet, sermaye ve gelir akımı ile reel veya finansal karşılıksız transfer işlemleridir.

Ödemeler Dengesi Tabloları: Ödemeler dengesi özet, analitik ve detay tablo şeklinde hazırlanmaktadır.

Ödemeler dengesi kapsadığı hesapları 3 ayrı şekilde hesaplanır

1- Özet tablo: Sadece başlıca kalemleri içeren, sınırlı ölçüde bilgi veren bir tablodur.

2- Analitik tablo: Bir ekonomideki gelişmeleri analiz etmeye imkân verecek tüm gerekli kalemleri içeren tablodur.

3- Detay tablo: Ödemeler dengesinin en kapsamlı sunumunu içeren tablodur.

Ödemeler Dengesi Kayıtları 3 Temel İlkeye Dayanır

1. Çift kayıt ilkesi
2. İşlemlerin kayıt tarihi (mülkiyet değişimi tarihinde kayıt)
3. İşlemlerin kayıt değeri

Çift Kayıt ilkesi: Ödemeler dengesinde her hesap bir karşı hesap ile kapatılır. Böylece muhasebedeki bilanço denkliği sağlanır.

Cari işlemler Hesabı'nda yer alan alt hesaplar

- a. Mal Ticareti
- b. Hizmet Ticareti
- c. Gelirler
- d. Cari Transferler

Sermaye ve Finans Hesabı Tüm uluslararası finansal ve reel varlıkların alım satım işlemlerinin kaydedildiği bir hesaptır.

Sermaye ve Finans Hesabı içinde yer alan alt hesaplar

- a. Sermaye Hesabı
- b. Finans Hesabı
- c. Diğer Yatırımlar
- d. Rezerv Varlıklar

Yabancı uyruklu bir gemi Türk vatandaşlarını taşıyorsa hizmet ithalatı söz konusu olurken, bir Türk uyruklu gemi yabancıları taşıyorsa hizmet ihracatı gerçekleştirilmiş olur. Dış ticaret dengesine hizmetler kaleminin eklenmesi ile oluşacak yeni dengeye **mal ve hizmetler dengesi** adı verilir.

Dış ticaret açığı: Cari işlemler Hesabı içinde yer alan mal ticareti kalemlerinin negatif sonucunu ifade eder. Kısaca ithalatın ihracatı aşmasıdır.

Mal Ticareti Hesabı: Mal Ticareti Hesabı'nda; genel mal ticareti, işlem gören ve onarılan mallar, limanlarda temin edilen mallar ve üretim amaçlı altın yer alır.

Hizmet Ticareti Hesabında

- Taşımacılık,
- Turizm,
- İnşaat,
- Sigortacılık,
- Finansal hizmetler
- Resmî hizmetler yer alır.

Karşılıksız Transfer: Çift kayıt ilkesine uymayan tek hesap olup bağışları, yardımları ve işçi dövizlerini kapsar.

Cari işlemler açığı kavramı ile dış ticaret açığı kavramı karıştırılmamalıdır. Cari işlemler açığı döviz ödemelerinin döviz gelirlerini aşması durumu olurken dış ticaret açığı sadece ithalatın ihracatı aşması durumudur.

Ödemeler dengesinin Cari işlemler Hesabı'nda yer alan Mal Ticareti kalemi **görünür ticaret** adını alırken diğer kalemler **görünmeyen kalemler dengesi** olarak adlandırılır:

Sermaye ve Finans Hesabı'nın alt kalemleri

- Sermaye Hesabı,
- Finans Hesabı,
- Doğrudan Yatırımlar,
- Portföy Yatırımları
- Finansal Türevler

Finans Hesabı

Finans hesapları, Sermaye ve Finans Hesabı'nın en önemli kalemidir. Bu hesap içerisinde

- Doğrudan Yatırımlar
- Portföy Yatırımları:
- Finansal Türevler

Rezerv varlıklar:

- Parasal altın rezervleri,
- Özel çekme hakları
- IMF nezdindeki rezerv pozisyonu,
- Döviz rezervlerini
- Diğer alacak haklarıdır.

SDR (Özel çekme hakları): IMF'nin yarattığı, belli bir sembolü olmayan ve sepet niteliğinde bir hayali paradır.

Ödemeler dengesi: Cari işlemler Hesabı ile Sermaye ve Finans Hesabı'nın birbirlerine denk olması ve böylece iki hesabın sıfır bakiye vermesi durumudur.

Dış Açık: Uluslararası ticaret ve sermaye hareketleri nedeniyle oluşan döviz talebi artışı ve resmî rezerv azalışıdır.

Net Hata ve Noksan (NHN) Hesabı: Veri farklılığı, kayıt dönemi farklılığı, kredili işlemler gibi nedenlerle ödemeler dengesinde muhasebe anlamında denklik sağlamak amacıyla açılan bir hesaptır.

Ödemeler dengesi açıklarının nedenleri:

- Genişletici politikalar,
- Hızlı büyüme süreci,
- Döviz kuru politikaları,
- Döviz spekülasyonu,
- Verimlilik azalışı,
- Ekonomik dalgalanmalar
- Arz şoklar

Petrol fiyatları, enerji fiyatları artışı, küresel ısınma, kuraklık gibi durumlar, sel, deprem gibi doğal afetler ülkenin üretim kapasitesini negatif yönde etkiler. Negatif arz şokları sadece ülke ile sınırlı kalmışsa, söz konusu ülkenin ithalatı artar,

ihracatı azalır; böylece ödemeler dengesi bozulur. Bu şokların dünya ekonomisini etkileyecek boyutta olması durumunda ise dünya üretim hacmi ve dolayısıyla dış ticaret hacmi küçülür.

Tasarruf-yatırım özdeşliği: Ülkede özel ve kamu kesimi tasarrufları toplamının ulusal yatırımlara eşit olmasıdır.

****Devletin olmadığı bir ekonomide ulusal tasarruflar ulusal yatırımlara eşitse cari hesap dengesi sağlanır. Eğer ulusal tasarruflar yetersiz ise cari açık oluşur.**

Bir Hükümet Cari Açığını Gidermek için

- bütçe açığını (G-T) azaltmak ve/veya
- özel tasarrufları arttırmak ($S > I$) zorundadır.

ikiz Açıklar: Bütçe açığı veren bir ekonomide özel kesim tasarrufları da yetersiz ise cari açık oluşur. Bu nedenle bütçe açığına ve cari açığa ikiz açıklar denir.

Ödemeler dengesinde görülen dengesizliklerin giderilmesinde ki iki yaklaşım

- Otomatik denkleştirme mekanizmaları
- Dış denkleştirme politikaları

Dalgali kur sistemi: Dalgali kur sisteminde hükümet müdahalesine gerek kalmadan dış denge kendiliğinden sağlanır. Bu sistemde döviz kuru, döviz arz ve talebi tarafından belirlenir.

Döviz kuru artışının etkisi: Döviz kurunun artması ile ülkenin dış piyasalarda rekabet gücü artar, ihraç malları döviz cinsinden ucuzlar, ithalat malları ise ulusal para cinsinden pahalalanır. Bu nedenle ihracat artar, ithalat azalır.

Klasik Dış Denkleştirme Mekanizması: Fiyat- Altın Para Akımı Mekanizması

Klasik iktisatçılar, ödemeler dengesinin fiyat-altın para mekanizması ile otomatik olarak sağlanacağını ileri sürmüşlerdir. Bu görüş ilk kez 1752 yılında İngiliz iktisatçı David Hume (1711-1776) tarafından ortaya atılmış ve 1930'lara kadar uluslararası denge mekanizmasını açıklayan temel bir görüş olarak kabul edilmiştir. Bu sistem içerisinde:

- her ülke parasının değeri altın cinsinden tanımlanmakta,
- altın ithal ve ihracı serbest bırakılmakta,
- ulusal paralar otomatik olarak sabit kurlardan birbirine bağlanmakta,
- ulusal paraların yüzde yüz altın karşılığı bulunmakta,
- ulusal paralar istendiğinde altına dönüştürülebilmekte,
- dış açık durumunda ülkeden altın çıkışı, dış fazla durumunda ülkeye altın girişi olmaktadır.

Klasik miktar kuramına göre para arzı artınca mal fiyatları da aynı oranda artar. Ayrıca dolaşımdaki paranın yüzde yüz altın karşılığı olması gerekir.

Dış açık ile : altın ihracı | ulusal para arz > || fiyat düzeyi || ihracat || ithalat |
Dış fazla ile: altın ithali || ulusal para arz > || fiyat düzeyi || ihracat || ithalat |

Klasik dış denkleştirme politikalarının temeli: Klasik dış denkleştirme mekanizmasının temelinde, klasik miktar kuramı ve para miktarında yüzde yüz karşılık sistemi vardır.

Keynesyen Millî Gelir Değişmesi ve Dış Denkleştirme Mekanizması varsayımları

- Sabit kur sistemi geçerlidir,
- Fiyatlar genel düzeyi, faiz oranı ve ücretler sabittir.

Keynes'e göre dış açık nedeniyle yurt içi talebin ve üretimin daralması iki etki oluşturur: Millî gelir azalır, fiyatlar genel düzeyi düşer.

Çarpan: Keynesyen analizde çarpan, harcamalardaki değişimin millî geliri ne kadar etkileyeceğini gösteren bir katsayıdır.

****Keynesyen gelir mekanizmasına göre dış açık, talebin, üretimin ve millî gelirin azalması ve enflasyon oranının düşmesi sonucunda oluşan ihracat artışı ile giderilir.**

Parasalıcı Görüş ve Dış Denkleştirme Mekanizması

Parasalıcı görüş, 1960'lı yılların sonlarına doğru Milton Friedman tarafından Keynesyen politikalara bir eleştirel bakış olarak geliştirilmiştir. 1970'lerde Robert Mundell, Harry Johnson ve Jacob Frenkel parasalıcı görüşü dış açık ekonomi açısından incelemiştir. Bu görüşün temel argümanı, tüm sorunların nedeninin para arz ve talebi arasında oluşan dengesizlik olduğunu kabul etmektir. Parasalıcı iktisatçılar, dış denge sorununu da diğer ekonomik sorunlar gibi para arz ve talebi arasındaki dengesizlik ile açıklamaktadır.

Parasalıcı görüş: Parasalıcı iktisatçılara göre dış dengesizliğin nedeni para arz ve talebi arasındaki dengesizliktir.

Parasalcı modelde ve sabit döviz kuru sisteminde Merkez Bankası döviz kurunu korumak zorunda olduğu için dış açık durumunda piyasaya döviz sürüp para arzını kısarak yurt içi talebi ve ithalatı azaltır.

Parasalcı görüş: Parasalcı görüşe göre para arzı ve gelir artınca mal ve hizmet talebinin yanı sıra menkul kıymet talebi de artar.

Sabit kur sistemi, döviz kurunun hükûmetler tarafından belirlendiği ve sadece hükûmet kararı ile değiştirilmesine izin verildiği bir sistemdir.

****Yurt içi enflasyon oranı,** yurt dışı enflasyon oranından daha yüksek iken döviz kuru sabit tutulursa ulusal para aşırı değerli olur, ithalat artar, ihracat azalır.

Devalüasyon: Sabit kur sisteminde döviz kurunun yükseltilmesi ile ulusal paranın değer kaybetmesidir.

Revalüasyon, sabit kur sisteminde döviz kurunun düşürülmesi ile ulusal paranın değer kazanmasıdır.

****Devalüasyon ve revalüasyon kavramları sadece sabit döviz kuru sisteminde geçerli olan kavramlardır.** Dalgalı kur sisteminde bu terimler yerine kur ayarlaması ifadesi kullanılır.

Devalüasyonun ihracat üzerindeki etkileri

- *fiyat etkisi:* ihracat mallarının döviz cinsinden nispi olarak ucuzlaması (olumsuz etki).
- *hacim etkisi:* Devalüasyon sonrasında ihracat hacminde artış beklenmesi (olumlu etki).

Devalüasyonun dış ticarete Etkileri

- *ihracat mallarına olan dış talebi arttırması*
- *ithal mallarına olan yurt içi talebi düşürmesidir.*

Marshall-Lerner koşulu: ihracat ve ithal malları talep esneklikleri toplamı bire eşit veya birden büyük olması durumunda devalüasyon başarılı olur. Bu koşula Marshall-Lerner koşulu adı verilir.

J Eğrisi Hipotezi: Esnekliklerin kısa dönemde düşük olduğu görüşüne göre, devalüasyon sonrası dış ticaret açığı önce bir süre artar, zaman içinde iyileşir. Böylece oluşan eğriye J Eğrisi, bu hipoteze ise J-Eğrisi Hipotezi adı verilir.

Harcama değiştirici para politikası araçları: Merkez Bankaları açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılık oranları ve reeskont oranları ile para arzını değiştirirler ve böylece harcamaları arttırıp azaltabilirler.

Hükûmetler faiz oranını arttırıcı politikalar izleyerek yatırımların, millî gelirin ve ithalatın azalmasını sağlar; böylece dış ticaret açığını giderebilirler. Ancak bu uygulamadan iç ekonomi dengesi olumsuz etkilenir.

Daraltıcı para politikasının dış açığı giderici yönde olumlu etki yaptığını bilelim. Para politikası ithalat üzerinden Cari işlemler Hesabı'nı, faiz oranı üzerinden de Sermaye ve Finans Hesabı'nı etkiler.

Harcamaları değiştirici maliye politikası araçları: Hükûmetler kamu harcamaları, vergiler ve transfer harcamaları ile harcamaları değiştirebilirler

Dış açık sorunu karşısında harcama değiştirici politikalar çerçevesinde sıkı para politikası veya daraltıcı maliye politikası uygulanarak toplam talep ve ithalat talebi düşürülür.

Para ve maliye politikalarının ödemeler dengesinde hem Cari işlemler Hesabı'nı hem de Sermaye ve Finans Hesabını etkiler

Toplam Harcama (Massetme) Yaklaşımı

1952 yılında S. Alexander tarafından geliştirilen bu yaklaşım, toplam harcamalar ile yurt içi üretim arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu yaklaşıma göre, yurt içi üretim ile toplam harcamalar karşılaştırılır.

Toplam harcama yaklaşımına göre, reel üretim sadece toplam yurt içi harcamaları karşılayabiliyor ancak ithalat talebini karşılayamıyorsa dış açık oluşur.

Toplam harcama yaklaşımına göre dış açık veren bir ülkede üretimin arttırılabilmesi için ekonominin eksik istihdamda bulunması gerekir.

Harcama Kaydırıcı Politikalar

- Gümrük tarifeleri,
- Kotalar,
- İthalat yasakları
- Döviz kontrolleri

7.KONU

İÇ VE DİŞ EKONOMİK DENGİNİN SAĞLANMASI

İktisat Politikası Amaçları: 1929 büyük dünya buhranından itibaren ülkelerin iç denge ile ilgili temel ekonomik amaçları, genellikle tam istihdamda ekonomik istikrarı sağlamak olmuştur.

İktisat politikası Amaçları

- Ekonomiyi tam istihdama ulaştırmak,

- Enflasyonu kabul edilebilir bir düzeyde tutmak.

İktisat Politikası Araçları

- harcama kaydırıcı politikalar
- harcamalar değiştirici politikalar

İktisat politikası amaçları: İktisat politikasının temel amacı iç ve dış ekonomik dengenin sağlanmasıdır.

Genel denge: Ekonomide iç ve dış ekonomik dengenin birlikte sağlanması durumudur.

Harcama kaydırıcı politikalar: Toplam talebin yerli ve ithal mallar arasında kaydırılmasını sağlayan politikalar.

Harcama değiştirici politikalar: Toplam talebin hacmini etkileyen para ve maliye politikalarıdır.

Para politikası araçları:

- Açık piyasa işlemleri,
- Zorunlu karşılık oranları
- Reeskont oranlarıdır.

Maliye politikası araçları: Genel olarak kamu harcamaları ve vergileri kapsar.

iç denge: Mal ve para piyasasının birlikte dengede olmasıdır.

Mal piyasası dengesi: Toplam mal ve hizmet talebinin, toplam mal ve hizmet arzına eşit olması durumudur.

Para piyasası dengesi: Toplam para talebinin toplam para arzına eşit olması durumudur.

IS eğrisi: IS eğrisi mal piyasası dengesini gösteren yatırım-tasarruf eğrisidir.

IS eğrisi eğimi: IS eğrisi eğimi millî gelir ve faiz oranına bağlıdır. Yatırım aracılığıyla kurulan millî gelir ve faiz oranı arasındaki ters orantıdan dolayı eğri negatif eğimlidir.

IS eğrisi konumu: IS eğrisi millî geliri arttıran harcama kalemlerinin artışı ile sağa kayar, millî geliri azaltan harcama kalemlerinin artışı ile sola kayar.

IS eğrisinin konumunu değiştiren nedenler

- 1-Ekonomide toplam harcamaları etkileyen otonom harcamaların artması ile IS eğrisi sağa, azalması ile sola kaymaktadır.
- 2-Ekonomide millî geliri azaltıcı rol oynayan ve millî gelirden bir sızıntı niteliğinde olan kalemler de IS eğrisinin konumunu etkiler.
- 3-Yatırımları arttıracak her türlü teşvikler ve olumlu idari düzenlemeler ile IS eğrisi sağa kayar.
- 4-Yatırımcıları döviz kuru ve faiz riskinden koruyan finansal türev araçların gelişmesi ile ekonomide kur ve faiz belirsizlikleri ortadan kalkar ve yatırımlar artar. Bu durumda IS eğrisi sağa kayar.

LM eğrisi: LM eğrisi para piyasasında para arz ve talebi dengesini gösteren eğridir.

LM eğrisi eğimi: LM eğrisi eğimi millî gelir ile faiz oranı ilişkisine bağlıdır. Millî gelir ve faiz oranı arasında para talebi aracılığıyla kurulan doğru orantı nedeniyle LM eğrisi pozitif eğimli olur.

LM eğrisi konumu: LM eğrisi reel para arzı artışı ile sağa, reel para arzı azalışı ile sola kayar.

LM eğrisinin Sağa ve Sola Kayma Nedenleri

1. Fiyatlar genel düzeyi sabitken para arzı değişmesi ile LM eğrisi kayar. Para arzı artınca LM eğrisi sağa, para arzı azalınca LM eğrisi sola kayar.
2. Para arzı sabitken fiyatlar genel düzeyi değişmesi ile de LM eğrisi kayar. Fiyatlar genel düzeyi düşünce reel para arzı (M/P) artar, LM eğrisi sağa kayar. Fiyatlar genel düzeyi artınca reel para arzı (M/P) azalır, LM eğrisi sola kayar.
3. Fiyatlar genel düzeyi ve para arzı sabitken para talebi değiştiği zaman da para arz ve talebi dengesi değişir. Para talebi azalınca para arzı artar, LM eğrisi sağa kayar.

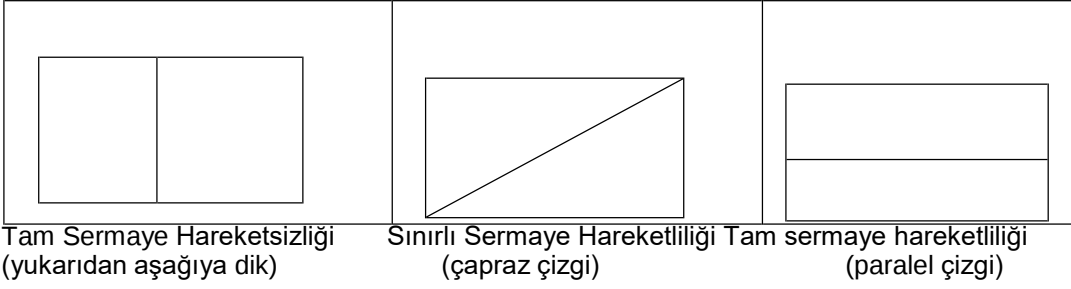
Kapalı ekonomide denge: Kapalı ekonomide denge mal piyasası (IS eğrisi) ile para piyasasının (LM eğrisi) birlikte dengeye gelmesi ile sağlanır.

BP eğrisi: Faiz oranı ile millî gelir arasındaki ilişkiyi gösteren, pozitif eğimli, yatay veya negatif eğimli olabilen dış denge doğrusudur.

Dış dengenin sağlanması: Cari işlemler Hesabı ile resmî rezervler dışı Sermaye ve Finans Hesabı'nın dengeye gelmesi, böylece ülkeye gelen ve giden döviz tutarının dengelenmesidir.

Ödemeler dengesinde Cari işlemler Hesabı ile resmî rezervler dışı Sermaye ve Finans Hesabı dengesizlikleri birbirini dengelediği zaman dış denge sağlanmaktadır.

BP eğrisi eğimi: BP eğrisi tam sermaye hareketliliği durumunda yatay eksene paralel, sınırlı sermaye hareketliliği durumunda pozitif eğimli, tam sermaye hareketsizliği durumunda ise dikey eksene paralel olur.



BP eğrisinde dış açık ve dış fazla durumu: BP eğrisinin altında kalan her nokta dış açık durumunu gösterirken üzerinde yer alan her nokta dış fazla durumunu gösterir.

Dışa açık ekonomide genel denge: iç ve dış dengenin aynı anda sağlanması; böylece mal piyasası, para piyasası ve ödemeler dengesi dengesizliğinin bulunmaması durumudur.

Açık ekonomide para politikası: Açık ekonomide genişletici para politikası izlenirse millî gelir artışı ile ithalat artar, faiz oranı düşüşü ile ülkeden sermaye çıkışı yaşanır ve sonuçta dış açık oluşur.

Genişletici para politikası her zaman dış açığa yol açar. Ekonomideki parasal genişleme ile bir yandan ithalat artarken bir yandan faiz oranlarındaki düşüş ile sermaye çıkışı yaşanır. Sonuç kesin olarak dış açıktır. Aksine daraltıcı para politikasının sonucu da her zaman dış fazla yönündedir. Buna karşılık maliye politikası ile ilgili olarak kesin bir sonuç söylenememektedir. Çünkü genişletici maliye politikası ile ekonomide oluşan genişleme ithalat artışını teşvik ederek dış ticaret açığına yol açar. Ancak kamu kesimi mali genişlemesi, faiz oranları üzerinde yukarı doğru bir baskı oluşturur ve böylece sermaye girişini teşvik eder. Eğer ülkede marjinal ithal eğilimi yüksekse dış ticaret açığı önemli olur. Sermayenin faiz farklılığına karşı duyarlılığının yüksek olması -bir birim faiz oranı artışı karşısında ülkeye yoğun sermaye girişi yaşanması-durumunda ise dış açık kalmaz, dış fazla ile karşılaşılır. iç denge oluşumu ile ilgili bu iki politikanın etkileri arasındaki fark gözden kaçırılmamalıdır.

Açık ekonomide maliye politikası: Açık ekonomide maliye politikasının dış dengeye etkisi belirsizdir. Genişletici maliye politikası ile millî gelir artınca ithalat artar, faiz yükselişi ile ülkeye sermaye girişi olur. Ters yönlü bu iki etki nedeniyle dış denge üzerindeki etki belirsiz olur.

Sabit döviz kuru sistemi:Sabit kur sisteminde dış açık veya dış fazla durumunda döviz kurunun değişmesine izin verilmez; merkez bankası döviz kurunu değiştirmemek için piyasaya müdahale eder.

Sabit döviz kuru sistemi ve dış dengesizlik: Dış açık veren bir ekonomide merkez bankası piyasaya döviz satışı yaparak döviz talebini karşılar, ulusal para arzı kısıılır, LM eğrisi sola kayar.

Sterilizasyon politikası: Sabit döviz kuru sistemi ve dış açık olan bir ekonomide merkez bankasının piyasaya döviz satışı ile ulusal para arzını kısıarken eş anlı olarak açık piyasa işlemleri ile piyasaya ulusal para enjekte etmesi; böylece bir politikanın etkisini başka bir politika ile dengelemesidir.

Esnek kur sistemi ve dış denge: Esnek kur sisteminde dış denge kendiliğinden sağlanır. Dış açık varsa döviz kuru artar. ihracat artar, ithalat azalır, dış açık otomatik olarak giderilir.

Açık ekonomi dengesinin belirlenmesinde izlenecek para veya maliye politikası nın etkilerini tam sermaye hareketliliği altında IS-LM modeli ile ilk kez 1960'larda inceleyen iktisatçılar, Robert Mundell ve Marcus Şeming'dir. Bu nedenle bu analize **Mundell-Şeming Modeli** denmektedir.

Mundell-Şeming Modeli: Tam sermaye hareketliliği koşullarında para ve maliye politikalarının etkilerini sabit ve esnek kur sistemlerinde inceleyen bir yaklaşımdır.

Tam Sermaye Hareketliliği Durumunda Döviz Kuru Sistemlerine Göre Para ve Maliye Politikaları

1- Sabit Döviz Kuru Sisteminde Para ve Maliye Politikaları

a-Sabit Döviz Kuru Sistemi ve Para Politikası

b-Sabit Döviz Kuru Sistemi ve Maliye Politikası

2- Esnek Döviz Kuru Sisteminde Para ve Maliye Politikaları

a-Esnek Döviz Kuru Sistemi ve Para Politikası

b-Esnek Döviz Kuru Sistemi ve Maliye Politikası

Sabit döviz kuru sistemi ve para politikası: Tam sermaye hareketliliği durumunda sabit kur sisteminde para politikası tamamen etkisizdir.

Sabit döviz kuru sistemi ve maliye politikası: Tam sermaye hareketliliği durumunda sabit kur sisteminde maliye politikası tam etkilidir.

Esnek döviz kuru sistemi ve para politikası: Tam sermaye hareketliliği durumunda esnek kur sisteminde para politikası tam etkilidir.

Esnek döviz kuru sistemi ve maliye politikası: Tam sermaye hareketliliği durumunda esnek kur sisteminde maliye politikası tamamen etkisizdir.

Sınırlı sermaye hareketliliği: Sınırlı sermaye hareketliliği durumunda dış dengeyi gösteren BP eğrisinin eğimi, sermaye hareketlerinin faize duyarlılığına bağlı olarak dikeye yakın veya yataya yakın olabilir.

Yatık BP eğrisi, sabit döviz kuru ve maliye politikası: BP eğrisi yatık olduğunda sermaye hareketlerinin faize duyarlılığı yüksektir. Bu durumda sabit döviz kuru sisteminde maliye politikası kısmen etkilidir.

Sınırlı sermaye hareketliliği durumunda izlenecek para ve maliye politikalarının etkilerini belirlemek

Sınırlı sermaye hareketliliği durumunda BP eğrisi pozitif eğimli olmaktadır. Bu durumda LM eğrisine göre daha dikeye yakın olması durumunda sermaye hareketlerinin faize duyarlılığının nispeten az olduğu anlaşılır. Buna karşılık BP eğimi, LM eğrisi eğiminden daha küçük olduğunda sermaye hareketlerinin faiz duyarlılığının yüksek olduğu kabul edilmektedir.

BP eğrisinin eğimi arttıkça, diğer bir deyişle sermaye hareketlerinin faize duyarlılığı azaldıkça sabit kur sisteminde izlenen maliye politikasının etkinliği azalmaktadır. Sabit döviz kuru sisteminde para politikası, sermaye hareketlerinin faize karşı sınırlı duyarlı olması durumunda, tam sermaye hareketliliği durumunda olduğu gibi tamamen etkisizdir. Sınırlı sermaye hareketliliği durumunda, sermaye hareketlerine getirilen sınırlamaların ölçüsü, diğer bir deyişle BP eğrisi eğiminin yüksek veya düşük olması politikanın etkinsizliğini değiştirmemektedir.

Esnek kur sisteminde ise tam sermaye hareketliliği durumunda etkili olmayan ve millî geliri değiştiremeyen maliye politikası, sınırlı sermaye hareketliliği durumunda kısmen etkili olmaktadır. Tam sermaye hareketliliği durumunda ve esnek kur sisteminde tam etkili olan para politikası ise sınırlı sermaye hareketliliği durumunda nispeten daha az etkili olmakta, millî geliri değiştirici etkisi sınırlı kalmaktadır.

BP eğimi artışının etkisi: BP eğrisinin eğimi arttıkça sabit döviz kuru sisteminde maliye politikasının etkinliği azalır.

Sınırlı sermaye hareketliliği, sabit döviz kuru sistemi ve para politikası: Sınırlı sermaye hareketliliği durumunda BP eğimi ne olursa olsun sabit döviz kuru sisteminde para politikası tamamen etkisizdir.

Yatık BP, esnek döviz kuru ve maliye politikası: Yatık BP durumunda esnek kur sisteminde maliye politikası kısmen etkilidir.

Dikeye yakın BP, esnek döviz kuru sistemi ve maliye politikası: BP eğrisi eğimi artıp dikeyleştikçe esnek kur sisteminde maliye politikasının etkinliği artar.

Tam sermaye hareketsizliği ve sabit döviz kuru sisteminde para politikası: Tam sermaye hareketsizliği geçerli iken sabit kur sisteminde para politikası tamamen etkisizdir.

Tam sermaye hareketsizliği, sabit döviz kuru sistemi ve maliye politikası: Tam sermaye hareketsizliği durumunda sabit kur sisteminde maliye politikası ekonomi üzerinde tamamen etkisizdir.

****Tam sermaye hareketsizliğinin geçerli olduğu bir ekonomide sabit kur sisteminin uygulanması durumunda ekonomik sorunlar için para ya da maliye politikası kesinlikle hiçbir zaman etkili olamamaktadır.**

Tam sermaye hareketsizliği, esnek döviz kuru sistemi ve para politikası: Tam sermaye hareketsizliği durumunda ve esnek kur sisteminde para politikası kısmen etkilidir.

Tam sermaye hareketsizliği, esnek döviz kuru sistemi ve maliye politikası: Tam sermaye hareketsizliği durumunda ve esnek kur sisteminde maliye politikası ekonomi üzerinde önemli ölçüde etkilidir.

Mundell'in Tahsisler Kuralı: iç denge sorunları için maliye politikasının, dış denge sorunları için para politikasının izlenmesinin uygun olduğunu savunan görüşü ifade etmektedir.

Sorunlar/Politikalar

Enflasyon ve dış açık
Enflasyon ve dış fazla
İşsizlik ve dış açık
İşsizlik ve dış fazla

Maliye Politikası

Daraltıcı
Daraltıcı
Genişletici
Genişletici

Para Politikası

Daraltıcı
Genişletici
Daraltıcı
Genişletici

İmkânsız Üçlü Hipotezi

İmkânsız üçlü (impossible trinity) hipotezi ilk kez 1999 yılında J. Frankel tarafından geliştirilmiş bir görüştür. Bu hipoteze göre bir ekonomide;

- tam sermaye hareketliliği
- bağımsız para politikası
- sabit döviz kuru politikası bir arada yürütülemez.

Sermaye Hareketleri Kısıtlı İse: Hem faiz oranları hem de döviz kurları kontrol edilir.

Sermaye Hareketleri Serbest İse:a) Döviz kurları kontrol edilirken faiz oranları serbest bırakılır. (Pasif para politikası)

-Faiz oranları kontrol edilirken döviz kurları serbest bırakılır. (Aktif para politikası)

Sonuç olarak, sermaye hareketleri serbest iken hem faiz oranları hem de döviz kuru kontrol edilemez.

iki Kutup Hipotezi

Bu hipotez, imkânsız üçlü hipotezine dayanılarak S. Fischer tarafından 2001 yılında ileri sürülmüştür. Buna göre, sermaye hareketlerini serbestleştiren gelişen piyasa ekonomilerinin ya tam sabit ya da tam esnek döviz kuru politikalarını seçmeleri, ara kur sistemlerinden vazgeçmeleri gerekmektedir. Birçok gelişmekte olan ülke 1999-2000 döneminde IMF'nin talebi üzerine ara kur sistemlerini izlemeyi tercih etmiştir.

8.KONU

Uluslararası Parasal Sistem

Altının Özellikleri ve Mal Para Sisteminin işleyişi: Değerli madenler içinde en yaygın kullanım alanı olan metal altındır. Altına bu özelliğini veren diğer faktör üretiminin kolaylıkla yapılamaması, miktarının kamu otoriteleri tarafından manüplüle edilememesi, diğer bir ifadeyle karşılıksız para basmanın mümkün olmamasıdır. Bu saptamayla başlamamızın nedeni altın standardının iki farklı uygulama biçimi olduğunu vurgulamaktadır. 1700'li yıllardan önceki altın sikke sistemi bir mal olan altının fiziki olarak dolaşımında olduğu bir sistemdir ve **mal para sistemi** olarak nitelendirilmektedir.

Mal para sistemi: Bir malın para olarak kullanıldığı sistemdir. Tarihsel olarak bakıldığında derinin, deniz kabuğunun para olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak sahip olduğu özellikler nedeniyle para olarak kullanımı en yaygın olan mal altın olmuştur.

Adam Smith (1776:233-270)'e göre, herhangi bir ülkede tedavülde bulunan ve bu ülkenin sahip olduğu toprakların ve emeğin yarattığı yıllık ürününün dolaşımında bulunmasına ve bunları tüketmek isteyen kişilere dağıtılmasına aracılık eden altın ve gümüş para (yani mal para) ölü bir mal mevcuttur.

Sabit kur sistemi: Bir ülkenin ulusal parasını parası tam konvertibl olan başka bir ülkenin parasına (örneğin ABD doları), tam konvertibl olan paralardan (örneğin ABD doları ve eurodan oluşan) oluşan bir döviz sepetine ya da altına bağlamasıdır. Bu şekilde ulusal paranın değeri piyasa koşulları tarafından değil, merkez bankası tarafından belirlenmiş olmaktadır.

Altın ihraç noktası: Yabancı bir paranın (pound) serbest piyasada ulusal para (ABD doları) cinsinden alabileceği en yüksek fiyatı ifade eder. Bir ülkedeki (ABD) mevcut döviz kuru altının taşıma- maliyeti ile altının değerinin toplamından daha büyükse ülke dışına ödemeler ulusal para ile değil altın ile yapılacaktır.

Altın ithal noktası: Yabancı bir paranın (pound) serbest piyasada ulusal para (ABD- doları) cinsinden alabileceği en düşük fiyatı ifade eder. Bir ülkedeki (ABD) mevcut döviz kuru, altının değeri ile altının taşıma maliyeti arasındaki farktan daha küçük olduğunda ABD'li ekonomik birimler yaptıkları ihracat karşılığında pound kabul etmeyecek, ödemelerin altınla yapılmasını isteyeceklerdir.

Ülkelerin altın rezervleri sınırlı olduğuna göre, bir ülkenin ödemeler dengesi açığı sürekli olarak devam edemez. Bu noktada, **David Hume'nin** altın akım mekanizması (specie-flow mechanism) bir otomatik denkleştirme mekanizması olarak devreye girmektedir.

Altın Akım Mekanizması ve Oyunun Kuralı

Klasik altın standardında dengesizliklerin dengeye gelme süreci altın akım mekanizması

ile açıklanmaktadır. İki ülkeli bir dünyada, bu iki ülke ticaret yaptıklarına göre, ülkelerden birisinin (X ülkesi) ödemeler bilançosu açığı vermesi demek, diğerinin (Y ülkesi) ödemeler bilançosu fazlası vermesi anlamına gelecektir. Burada önemli bir noktayı vurgulamalıyız. Klasik altın standardı sisteminde açık veren ülkedeki merkez bankasının piyasaya tahvil satarak, yani yurt içi faiz oranını arttırarak, para arzındaki daraltıcı etkiyi daha da güçlendirici bir etki yapacağı varsayılır.

Oyunun kuralı: Klasik altın standardı sisteminde, ödemeler bilançosu fazla veren ülkenin merkez bankasının açık piyasa alımı yaparak; ödemeler bilançosu açık veren ülkenin merkez bankasının ise açık piyasa satışı yaparak yurt içi fiyat intibakını hızlandırmasıdır.

Sterilizasyon: Değişik nedenlerle para arzında ortaya çıkan artışların etkilerini dengelemek için merkez bankalarının yaptıkları açık piyasa işlemleridir. Merkez bankası döviz satın aldığı zaman ortaya çıkan para arzı artışını tahvil satarak piyasadan çekmeye çalışır ve bu şekilde döviz piyasasına yapmış olduğu müdahalenin para arzı üzerindeki etkisini azaltmış olur.

ALTIN AKIM MEKANİZMASININ TEORİK ARKA PLANINI OLUŞTURAN MİKTAR TEORİSİNİN DAYANDIĞI VARSAYIMLAR

1-Altın akım mekanizmasının öngörüldüğü biçimde işlemesi para arzındaki değişimin altın giriş çıkışına göre belirlenmesine bağlıdır.

- 2- Miktar teorisi, paranın dolaşım hızının kurumsal faktörlerce belirlendiği ve sabit olduğu varsayımına dayanmaktadır.
- 3- Klasik yaklaşımın öngördüğü gibi para arzındaki değişimin reel gelir düzeyini (Y) etkilememesi için, ücret ve fiyatların arz ve talep koşullarına uygun olarak hızlı biçimde değişmesi; **fiyat katılığı** sorununun olmaması gerekir.
- 4- Para arzı azaldığında fiyatların düşmesi altın akım mekanizmasının otomatik işleyişini garanti etmez.

** Para arzındaki değişimlerin reel gelir düzeyini (Y) etkilememesi paranın yansızlığı olarak isimlendirilmektedir. Klasik iktisatçılar uzun dönemde paranın yansız olduğunu; para arzındaki artışın sadece fiyatlar genel düzeyini değil tüm malların fiyatlarını aynı oranda arttırdığını, para arzı değişirken göreceli fiyatların değişmediğini savunurlar.

**Morys (2007, s.18), Avustralya ve Kaliforniya'da büyük altın rezervlerinin bulunması nedeniyle ortaya çıkan altın arz şokunun 1860 ve 1870'li yıllarda dünyada altına yönelişin temel nedenini oluşturduğunu; bu dönemde dünyada ilk defa gümüş kıt bir metal hâline gelirken altının göreceli olarak bol bir metal hâline geldiğini vurgularlar.

Net-work (ağ) dışsallığı: Uluslararası alanda ortak bir uluslararası ödeme aracı kullanılıyorsa bu ödeme aracını kullanan ülke sayısı arttıkça, ilgili ödeme aracıyla işlem yapmanın maliyetinin azalması ve ortaya çıkan faydanın artmasıdır.

Dış denge: Ödemeler bilançosunun dengede olması, mal akımları ve sermaye akımları itibarıyla döviz girişinin döviz çıkışına eşit olması demektir.

İç denge: Bir ekonominin fiyat istikrarına, düşük bir işsizlik oranına, yüksek ve sürdürülebilir bir büyüme oranına ulaşması demektir.

Son ödünç veren olma rolü (Lender of last resort): Merkez bankalarının fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlama amaçları vardır. Finansal kurumların fon açıklarını serbest piyasadan karşılayamamaları durumunda, merkez bankası, bu amaçlar çerçevesinde, son ödünç veren olarak likidite sorunu olan finansal kurumlara likidite sağlar. Mali sistemde son ödünç veren rolünü oynayabilecek tek kurum merkez bankasıdır. Çünkü merkez bankalarının para basma yetkisi vardır.

**1950-1970 dönemini kabaca Bretton Woods dönemi olarak ele alırsak 1970 tarihi itibarıyla dünyada merkez bankası sayısının yüz sekize ulaştığı görülmektedir (Önder, 2005, s.11). 1914'te kurulan

ABD merkez bankasının 1929 Dünya Bunalımı'na yol açan en önemli aktör olarak görüldüğü dikkate alınırsa, "klasik altın standardının başarısının temel nedenlerinden birisi de dünyada merkez bankası sayısının az oluşu mudur?" sorusu üzerinde düşünülmesi gereken bir soru hâline gelmektedir.

iki Savaş Arası Dönemde Altın Standardı I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, doğal olarak bütün ülkeler ulusal paralarının altına konvertibilitesini fiilen durdurmuştu. I. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, altın para sistemine geri dönüş çabaları çerçevesinde, 1922 yılında toplanan **Genoa Konferansı** önemli bir kilometre taşı olmuştur. Bu konferansta dünyadaki altın rezervlerinin kıtlığı sorununu aşabilmek için altın dışında dövizlerin (ABD doları ve İngiliz poundu) de rezerv olarak kullanılması öngörülmüyordu. Bu anlamda, klasik altın standardından farklı bir yapıya sahip olan yeni bir sistem doğuyor ve bu sistem iktisatçılar tarafından altın döviz sistemi olarak nitelendiriliyordu.

Genoa Konferansı sistemin gelecekteki dinamiklerini şekillendirmek açısından son derece önemli bir rol oynamıştır.

1929 Dünya Bunalımı

ABD merkez bankasının (FED) hisse senedi fiyatlarındaki artışın önüne geçmek için 1928 ve 1929 yıllarında faiz oranını arttırması, faiz oranına duyarlı harcamaların önemli ölçüde azalmasına yol açmıştı.

Monetarist iktisatçılar, büyük depresyonu, para piyasasından kaynaklanan bir süreç olarak ele alırken; Keynesyen iktisatçılar, mal piyasasından kaynaklanan bir süreç olarak ele almaktadır.

1929 Dünya Bunalımı sürecinde, İngiltere 1931'de altın para sistemini terk etmiştir. İki savaş arası dönem, ülkelerin dalgalı kur sistemine yönelmek zorunda kaldığı; döviz spekülasyonlarının yaşandığı; rekabetçi devalüasyonların döviz kontrolleri ve ayrımcı ikili ticaret anlaşmalarına yol açtığı ve böylelikle dünya ticaret hacminin ciddi biçimde daraldığı bir dönem olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen Bretton Woods sistemi böyle bir mirası devralıyordu.

Bretton Woods sisteminin oluşum sürecine bakıldığında dünyanın parasal düzeni açısından iki önemli planın varlığı görülmektedir. Bunlar Keynes Planı olarak anılan İngiliz planı ve White Planı olarak bilinen ABD planıdır. ABD planı da **unitas** isimli bir uluslararası ödeme aracı önerisine dayanıyor gibi görünse de unitas fikri iki savaş arası dönemde ABD'nin domine edeceği bir para bölgesi için düşünülmüş olan bir alternatifti.

** Kırk dört ülkenin katılımıyla 1 Temmuz 1944'te başlayan Bretton Woods Konferansı 22 Temmuz 1944'te sona ermiştir.

Ayarlanabilir sabit kur sistemi: Bretton Woods para sistemine özgü bir döviz kuru uygulamasıdır. Buna göre ödemeler bilançosu fazlaların oluştuğu durumda ulusal para revalüe edilecek; ödemeler bilançosu açığı oluştuğunda devalüe edilecektir. Böylece ekonominin dış şoklara karşı esnekliği artmış olacaktır. Ayarlanma bandının gerçekçi biçimde belirlenmesi bu kur sisteminin en kritik noktasıdır.

Bretton Woods Sisteminin Yapısı

Bretton Woods sisteminde ABD dolarının değeri doğrudan doğruya altına bağlanmış ve 1 ons altın 35 dolar olarak belirlenmişti.

Bretton Woods'un ilk Dönemi: 1946-1958 Dönemi: 1946'da başlayan Bretton Woods sistemi esas itibarıyla 1958 yılına kadar sistemin mimarlarının öngördüğü biçimde işlemedi. Çünkü savaş sonrası dönemde önemli sanayileşmiş ülkeler 1958 yılına kadar konvertibiliteye geçemedi. İkili ticaret anlaşmalarının yaygınlaşması ve dolar kıtlığı sorunu, Bretton Woods'un ilk dönemine damgasını vurmuştur.

Dolar Kıtlığı Sorunu ve Bu Sorunun Çözümü: Bretton Woods'un ilk döneminde Avrupa'nın ödemeler bilançosu açıkları nedeniyle rezervleri erirken, ABD'nin ödemeler bilançosu fazlaları nedeniyle rezervleri artıyordu. Bu durum dünyada dolar kıtlığına yol açmıştı.

Dolar kıtlığına Yol Açan faktörler

- 1-Dünyanın geri kalanındaki verimlilik artışlarının ABD'deki verimlilik artışlarının çok gerisinde kalması,
- 2-Hammadde yetersizliği,
- 3-Tasarruf oranlarının düşüklüğü,
- 4-Politik istikrarsızlıklar,
- 5-Girişim gücünün zayıflaması
- 6-1946'nın sonunda Avrupa ülkelerinin belirlemiş olduğu kur düzeylerinin kendi ulusal paralarını aşırı değerli hâle getirmiş olması,

Bretton Woods'un ilk on yıllık dönemi dolar kıtlığı sorununu aşmaya yönelik politikaların devreye sokulması süreci olarak ortaya çıkmaktadır.

Dolar kıtlığı sorununu Çözmek için

- Marshall Planı,
- Avrupa Ödemeler Birliği'nin oluşturulması,
- İngiliz poundunun itibarını kaybedişi ve
- IMF'nin prestijinin azalması

Marshall Planı'nın amacı, Avrupa ülkelerinin büyümelerini sağlamak, ihracat kapasitelerini arttırmak, ekonomik istikrarı yaratarak politik istikrarı korumaktır.

1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu (OEEC) kuruldu. Bütün bu gelişmelerin sonucunda, 1950 tarihinde, OEEC'nin himayesinde Avrupa Ödemeler Birliği kuruldu. Avrupa Ödemeler Birliği Avrupa ülkelerinin çok yanlı ticarete yönelmelerinde önemli bir etki yaratmıştır. Marshall yardımlarının ortaya çıktığı süreç, alternatif iki kurumun (OEEC ve Avrupa Ödemeler Birliği) doğmasına yol açarak, IMF'nin güçsüzlüğünü teyit eden bir süreç yaratmıştır. İngiliz poundunun itibarını ve IMF'nin prestijini kaybetmesi, Marshall yardımlarının ve Avrupa Ödemeler Birliği'nin kurulmasının dünya ekonomisinde yarattığı genişletici etkileri desteklemiş ve bu süreçte ABD doları uluslararası rezerv para olarak dünya sahnesinde yerini almıştır.

Bretton Woods'un Cöküş Süreci: 1958-1971 Dönemi

1958-1967 dönemi Bretton Woods sisteminin altın çağı olarak nitelendirilmekle birlikte bu dönemde ortaya çıkan üç temel dinamik sistemin sonunu hazırlamıştır:

- ABD dolarının egemen olduğu bir sistemin ortaya çıkması ve ABD'nin ödemeler bilançosu açıklarının sürekli olarak artması,
- Dünya altın rezervlerinin yetersizliği,
- Ayarlanabilir sabit kur sisteminin fiilen sabit kur sistemi gibi işlemesi.

1960'dan sonraki dönem, esas itibarıyla ABD açısından altın stoklarıyla dolar miktarı arasındaki ilişkinin bozulmamasını sağlayacak farklı girişimlerin olduğu bir dönemdir. Bu girişimlerin belki de en önemlisi, ABD merkez bankası ile diğer yedi ülkenin merkez bankasının oluşturdukları Londra Altın Havuzu Sistemi'dir. Bu sistem, altın olarak ve satarak piyasaya müdahale ediyordu. Amacı altının ons fiyatını 35 dolar düzeyinde tutmaktır.

SDR fiziki olarak var olan bir para değildir. Ülkelerin genel olarak IMF ile ilişkilerinde kullandıkları bir ödeme aracıdır. SDR özel piyasalarda kullanılmamaktadır. Günümüzde SDR'nin değeri euro, Japon yeni, İngiliz poundu ve ABD dolarından oluşan bir sepete bağlıdır. Sepet içinde hangi paranın hangi ağırlıkta yer alacağı IMF tarafından beş yılda bir belirlenmektedir.

15 Ağustos 1971'de ABD Başkanı Nixon doların altına konvertibilitesini durdurarak ithalata %10 vergi uygulamasını başlatmıştır.

Aralık 1971'de gelişmiş on ülke Washington'da Smitsonian Enstitüsü'nde bir araya gelmiş ve doların devalüe edilme kararını almıştır.

Amerikan Başkanı Nixon, Smitsonian Anlaşması'nı dünya tarihinin en önemli parasal anlaşması olarak nitelemiş ve doların bir daha asla altın karşılığında devalüe edilmeyeceğini belirtmiştir.

BRETTON WOODS SONRASI DÖNEM: Bir uluslararası para sisteminin döviz kuru rejimi, kullanılan uluslararası rezerv ve sermaye hareketlerinin serbestlik derecesi olmak üzere üç saçı vardır. **Klasik altın standardı, sabit kur**

sistemine dayanan, uluslararası rezerv olarak altının kullanıldığı ve sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir sistemdi

Para birliği projeleri içinde hayata geçen en önemli proje hiç kuşku yok ki, Avrupa Para Birliği (Euro bölgesi) projesidir.

1973 sonrası dünyada özellikle de 1990 sonrası dönemde sabit kur sisteminin, dalgalı kur sisteminin ve ara kur rejimlerinin hangi ülkeler için uygun olduğu sorusunun cevaplandırılmasına yönelik teorik tartışmalar giderek yaygınlaşmıştır. Bu tartışmalarda ortaya çıkan en önemli hipotezler, köşe çözümü (ortanın boşalması) hipotezi ve imkânsız üçlü hipotezidir.

Köşe Çözümü (Ortanın Bosalması) ve imkânsız Üçlü Hipotezi

1997 Asya krizi sonrası dönemde, kur rejimi ile ilgili tartışmalarda imkânsız üçlü prensibine dayanan köşe çözümü hipotezi önemli referans noktalarından bir tanesi hâline gelmiştir. Köşe çözümü hipotezine göre, dünyada ara kur rejimleri giderek terk edilmekte, gelişmekte olan ülkeler sabit kurun en katı biçimlerine (para kurulu sistemi - tam dolarizasyon sistemi) ya da dalgalı kur sistemine (enflasyon hedeflemesi sistemi) yönelmektedirler. Fischer (2007)'in belirttiği gibi ortanın boşalmasının (ara kur rejimlerinin giderek terk edilmesinin) temel nedenlerinden birisi, sermaye akımlarının serbestleşmesidir. 1997-1998 da yaşanan Asya krizi sonrasında köşe çözümü, yükselen piyasa ekonomileri için tartışılmaya başlanmıştır. Bu görüş bir anda öylesine benimsenmiştir ki, Meltzer (2001) Raporu olarak isimlendirilen ve ABD Kongresi'ne sunulan raporda, IMF'nin ara kur rejimi uygulayan ülkelere borç vermemesi; sabit kurun en katı biçimlerini (para kurulu ve resmi dolarizasyon) ya da dalgalı kur sistemini uygulayan ülkelere borç vermesi önerilmiştir.

imkansız Üçlü: Sermaye hareketleri açısından dışa açık bir ekonomide para politikasının eş anlı olarak hem iç dengeyi sağlayacak (politika faiz oranının kontrolü) hem de dış dengeyi (döviz kurunun kontrolü) sağlayacak biçimde kullanamayacağını ifade eden kavramdır.

Calvo ve Reinhart (2002, s.382) gelişmekte olan ülkelerin resmî düzeyde dalgalı kur sisteminde olduklarını açıklasalar bile, fiilen sabit ya da sabite yakın kur sistemlerine yöneldiğini belirtmekte ve bu durumu **dalgalanma korkusu** olarak nitelendirmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler, kendi para birimleri cinsinden dış borçlanma yapamamaları nedeniyle **para birimi uyumsuzluğu sorunu** ile yüz yüze oldukları için, bu ülkelerde döviz kurunun artma yönünde dalgalanması büyük boyutlu servet etkileri yaratmaktadır.

Ani duruş (sudden stop): Başarısız iktisat politikası uygulamaları gibi içsel nedenlerle ya da küresel likidite koşullarının kötüleşmesi ya da diğer ülkelerdeki krizlerin bulaşması gibi dış nedenlerle bir ülkeye yönelik sermaye girişlerinin aniden durması ve sermaye çıkışlarının başlaması durumudur.

Sağlam Para: Bir ulusal paranın istikrarlı, itibarlı ve tam konvertibl olmasıdır. Paranın istikrarlı olması orta ve uzun dönemde satın alma gücünü korumasını; itibarlı olması parayı yaratan merkez bankasının enflasyonist davranmayacağını inanılmasını; tam konvertibl olması ise sadece ulusal düzeyde değil uluslararası işlemlerde de kabul görmesini ifade etmektedir.

Bretton Woods - II Tartışmaları

Dünya ekonomisinde 2007-2008 döneminde başlayan küresel kriz sürecinde, ilki Kasım 2008 ve sonuncusu Haziran 2012 tarihinde olmak üzere, G-20 ülkeleri yedi tane zirve toplantısı yapmışlardır. İlk toplantıda, zamanın İngiltere başbakanı G. Brown ile Fransa Cumhurbaşkanı N. Sarkozy, yeni bir Bretton Woods anlaşmasının gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Paul Davidson gibi önemli bir iktisatçının Bretton Woods sistemini uluslararası işbirliğine dayalı ve insani yönü ön planda olan bir sistem olarak değerlendirdiği (Işık ve Togay, 2002) dikkate alınırsa, Brown ve Sarkozy'nin yaptığı vurgu son derece anlamlı görünmektedir. Bretton Woods sistemi siyasi liderler tarafından bu şekilde dile getirilirken Dooley, Folkerts ve Garber (2003) yaptıkları çalışmada, 2000 sonrası dünya parasal sisteminin işleyişini Bretton Woods-II dönemi olarak nitelendirmişlerdir.

SDR'nin asıl işlevi, IMF'nin ve diğer bazı uluslar arası kuruluşların hesap birimi olmasıdır.

Çin merkez bankası başkanı Zhou Xiaochuan tarafından 23 Mart 2009 tarihinde Çin merkez bankası web sayfasında SDR ile ilgili olarak dile getirilen görüş, IMF'nin son ödünç veren rolü ile ilgili yapılan tartışmaların zirve noktası olarak düşünülebilir. Xiaochuan (2009)'a göre, küresel finansal istikrarı güvence altına almak ve dünyada ekonomik büyümeyi hızlandırmak için ne tür bir uluslararası rezerve ihtiyacımız olduğu sorusu, henüz cevaplandırılabilmiş bir soru değildir.

ULUSLARARASI DÜZEYDE KULLANILACAK REZERV PARA ÜÇ TEMEL ÖZELLİĞİ:

1-Uluslararası rezerv para sağlam bir referans noktasına sahip olmalı; açıkça tanımlanmış kurallara göre arz edilmelidir.

2-Arzı esnek olmalı, talebine hızlı biçimde intibak edebilmelidir.

3-Bir tek ülkenin konjonktürel koşullarına ve çıkarlarına bağlı olmamalıdır.